

ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ
ΧΡΗΣΤΟΥ ΕΛ. ΜΑΛΑΝΔΡΙΝΟΥ

ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

*Ἀπαγγελθεὶς ὑπὸ Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς
Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, κατὰ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τελε-
σθεῖσαν τῇ 25 Μαρτίου 1921 ἑορτῇ τῆς ἑκατονταετηρίδος
τοῦ μεγάλου ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος τοῦ 1821.*

ΤΥΠΟΣ ΑΛΕΞ. ΒΙΤΣΙΚΟΥΝΑΚΗ
6 Ὁδὸς Ἀριστείδου 6

ΑΘΗΝΑΙ
1921

118400

ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ
ΧΡΗΣΤΟΥ ΕΛ. ΜΑΛΑΝΔΡΙΝΟΥ

ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

Ἀπαγγελθεὶς ὑπὸ Π. ΚΑΡΩΛΙΔΟΥ, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς
Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, κατὰ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τελε-
σθεῖσαν τῇ 25 Μαρτίου 1921 ἑορτὴν τῆς ἑκατονταετηρίδος
τοῦ μεγάλου ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος τοῦ 1821.

ΤΥΠΟΣ ΑΔΕΞ. ΒΙΤΣΙΚΟΥΝΑΚΗ
6 ΟΔΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ 6

ΑΘΗΝΑΙ
1921

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Α. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

ΑΠΑΓΓΕΛΘΕΙΣ ΥΠΟ Π. ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ,
ΤΕΛΕΣΘΕΙΣΑΝ ΤΗ, 25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1921 ΕΟΡΤΗΝ ΤΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΥΠΕΡ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΑΓΩΝΟΣ ΤΟΥ 1821¹

Ἐπιφανέστατε Πρύταμι,

Κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην καὶ ἀγίαν ἡμέραν τῆς ἐκατοστῆς ἐπετείου
μεγάλου καὶ ἱεροῦ ἀγώνος, καθ' ἣν τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον μεγάλην
καὶ ἐπίσημον μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ σύμπαντος ἀγαιέροστέην, λαμπρονομένην
ἐκπάρλιως διὰ τῆς εὐμενοῦς ἐν ταύτῃ παρουσίας τῆς σεπτῆς καὶ ἱεράς
Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ἀγλαοῦ πλειάδος τῶν
ὡσπερ νεόφυτα ἐλαίων περικυκλούντων καὶ περικυλισσόμενων τὸν Βασιλικὸν
θρόνον Ἰψήλοτάτων καὶ Γαλινοτάτων Ἑλλήνων Βασιλοπαίδων, καὶ πασῶν
τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ Πολιτείᾳ, Στρατῷ καὶ Στόλῳ, Γράμμασι καὶ
Ἐπιστήμασι ἐξεχουστῶν κορυφαίων ἀκροστέων, ἐντολῇ ὑμετέρᾳ καὶ τῇ
τῆς σεβαστῆς Ἀκαδημεικῆς Συγκλήτου παρερχόμενος ἐπὶ τὸ βῆμα τοῦτο,
ἵνα τὸν εἰωθότα ἀπαγγείλω πανηγυρικὸν λόγον, ὁμολογῶ ἐν πρώτοις ὅτι,
προκειμένου λόγου περὶ ἀγώνος μεγάλου ἐθνικοῦ καὶ περὶ ἀνδρῶν ἀγαθῶν
καὶ ἐνδόξων ἀγωνιστῶν, τῶν θεμένων τὴν φαιενᾶν κρηπίδα τῆς τῶν
Ἑλλήνων ἐλευθερίας, δὲν με λανθάνουσιν οἱ λόγοι οἱ ῥηθέντες ἐν ὁμοίᾳ
που περιστάσει ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ὅτι «ἀνδρῶν
ἀγαθῶν ἔργῳ γενομένων, ἀρκοῦν ἂν ἐδόκει ἔργῳ καὶ διηλοῦσθαι τὰς τιμὰς,
καὶ μὴ ἐν ἐνὶ ἀνδρὶ πολλῶν ἀρετὰς κινδυνεύεσθαι, εὖ τε καὶ χεῖρον εἰπόντι
πιστευθῆναι». Ἄλλ' ἐγὼ τὸ θάρρος καὶ τὸ ἠθικὸν σθένος πρὸς ἐκπλήρωσιν
τοῦ ἀνατεθέντος μοι ἔργου ἀρύομαι ἀκριβῶς ἐκ τοῦ ἀθεσφάτου μεγαλείου
τῆς τοῦ λόγου ὑποθέσεως καὶ τῆς ἐμπνεούσης καὶ ζωοποιούσης ταύτην
ιδέας καὶ ἠθικῆς δυνάμεως, τῆς τελειομένης ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ λέγοντος,
ὅταν οὗτος, ἐμπεφορημένος τῆς ιδέας ἐν πάσῃ γνώσει, ἐπιγνώσει καὶ
συνειδέσῃ ταύτης καὶ τῇ πρὸς αὐτὴν ἐνθουσιώδει ἀφοσιώσει, «μὴ μεριμνήσῃ
πῶς ἢ τί λαλήσει κατὰ τὴν ὥραν αὐτήν, οὐ γὰρ αὐτὸς ἔσται ὁ λαλῶν,
κατὰ τὸ λόγιον τὸ θεῖον, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τῆς ιδέας τὸ λαλοῦν ἐν αὐτῷ»,
τὸ πνεῦμα τῶν αἰωνίων ἱστορικῶν ἀληθειῶν.

Τοιαύτης οὔσης τῆς τοῦ λόγου ὑποθέσεως καὶ οὐδὲν προσδεομένης

(1) Ἀπαγγελθεῖς ἐν συντόμῳ, ἀλλὰ περιεκτικῇ κεφαλαϊώδει περιλήψει ἐν τῇ
μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν Πανεπιστημιακῶν τελετῶν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΝ ΠΡΩΤΟΒΙΒΛΙΟΝ

ΚΑΤΑΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΝ

118400

οὔτε ἡμέρου ἐπανατοῦ, ἵνα αὖθις κατὰ τὸν μέγαν Ἀθηναίων εἶπω, οὔτε ὅστις ἔπει μὲν τὸ αὐτίκα τέρψει, τῶν δ' ἔργων τὴν ὑπόνοιαν ἢ ἀλήθεια βλάψει», οὔτε τῆς περιτέχνου ἐκείνης δαιμόνης τοῦ λόγου «τῆς ἐχούσης τοιαύτην φύσιν, ὡσθ' οἶόν τε εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν πολλαχῶς ἐξηγήσασθαι καὶ τὰ τε μεγάλα ταπεινὰ ποιῆσαι καὶ τοῖς μικροῖς προσθεῖναι μέγεθος», ἀλλὰ διὰ τῆς ἀπλῆς ἀτέχνου καὶ ἀτεχνούς γλώσσης τῶν πραγμάτων λαλούσης, ἕνεκα τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου τῶν λαλουμένων, ὑψηλοτέρου ποιητῶν ὑψηπτῶν καὶ εὐχλωτότερου μεγαληγόνων ῥητόρων, παρίσταμαι ἐνταῦθα ἐν ιδιότητι οὐχὶ ποιητοῦ ὕμνωδοῦ ἢ ῥητόρου ἐγκωμιαστοῦ τῆς μεγάλης ἐορτῆς καὶ πανηγύρεως, ἀλλ' ἐν ιδιότητι ἀπλοῦ εὐλαβοῦς περιηγητοῦ (κατὰ τὴν ἀρχαίαν τοῦ ὀνόματος χρῆσιν) ἤτοι ξαναγοῦ ἢ νεωκόρου τοῦ «ἱεροῦ τῆς ἀληθείας», ὡς ἐκλήθη ἡ ἱστορία, ὀδηγῶντος τοὺς θεωροῦς καὶ προσκυνητὰς εἰς θεωρίαν καὶ προσκύνησιν τῶν μεγάλων καὶ θαυμαστῶν μνημείων τῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ καὶ ἐν εἰς μετριωτέρᾳ καὶ ταπεινοτέρᾳ ιδιότητι παρίσταμαι ἐνταῦθα, ἐν ιδιότητι ὑπερέτου αὐλαίας παρεμφεροῦς πρὸς τοὺς τελοῦντας τοιαύτην ὑπηρεσίαν ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν ἡγεμόνων καὶ μεγιστάνων τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὅπισθεν τῆς ὑπ' ἐμοῦ αἰρούμενης αὐλαίας θεάσεται ὁ θεωρὸς καὶ ὁ θεατὴς οὐχὶ αἰθούσας μεγάλας ὕλικου πλοῦτου χλιδῆ καὶ πολυτελεῖα λαμπύσας, καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ὄρασιν θαμβούσας, ἀλλ' αἰγλήν ἠθικῶν αἰώνων ἀστραπτύσας, τὸ ἐσωτερικὸν ὄμμα τῆς ψυχῆς λαμπρυνούσας καὶ τὸ ἠθικὸν αἰσθημα ὑψούσας καὶ φαιδρυνούσας μεγαλοπρεπεῖς στοὰς τοῦ πανθέου τῆς ἱστορίας τὰς διὰ τῶν μεγαλοπρεπεστάτων καὶ θαυμασιωτάτων εἰκότων καὶ πινακῶν πεποικιλμένας καὶ μετεωρίζουσας τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν εἰς ὀρίζοντας ὑψηλοῦς καὶ φωταυγεῖς τοῦ νοητοῦ ἠθικοῦ στερεώματος τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐν τούτῳ, ὅμοιος πρὸς τὸ «ἐρήμιας δι' αἰθέρας φαινὸν ἄστρον ἡμέρας» τοῦ φυσικοῦ στερεώματος, διαλάμπει ὡς φαινόμενος ἀστὴρ, ὡς μέγα φάος ἡμέρας, ὡς ἥλιος τοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ στερεώματος ὁ ἥλιος τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱστορικοῦ Κόσμου, καὶ τοῦ ἡλίου τούτου τὸ ἐγγύτερον καὶ ἀμεσώτερον προσατενίζον πρὸς ἡμᾶς μέρος τῆς ὄψεως ἀποτελεῖ ὁ μέγας πρὸ αἰῶνων ἀρξάμενος καὶ ἐπὶ αἰῶνας ἐπεκτεινόμενος καὶ διαρκῶν ὑπὲρ ἐθνικῆς ἐλευθερίας καὶ ἀποκαταστάσεως Ἑλληνικῆς ἀγῶν ὁ μεσουρανήσας καὶ γιγαντωθεὶς ἐν τῇ πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἀρξάμενῃ ἑπταετεί περιόδῳ αὐτοῦ καὶ διὰ ταύτης κατασταθεὶς ἡμῖν πάροχος φωτὸς ἀπλέτου καὶ ζωῆς ἠθικῆς, ἡμῖν τε καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἐπιγιγνομένοις ἐπὶ γενεᾶς γενεῶν.

Οὐχὶ ἀπλῶς ἢ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας στενωτέρας ἐθνικῆς ἀπόψεως ἀντίληψις τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἢ ἀπὸ εὐρυτάτης καθολικῆς ἀπόψεως θεωρία τῶν ἐμβριθῶς περὶ τὴν μελέτην τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἀσχολουμένων μεγάλων καὶ φωτεινῶν διανοιῶν εὐρίσκει, ὁμολογεῖ καὶ κηρύττει

ὅτι ὁ πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν τὴν ἡμέραν ταύτην ἀρξάμενος μέγας ἑπταετής ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους ἐστὶν ἐν τῶν μεγίστων, τὸ μέγιστον κατ' οὐσίαν καὶ βῆθος, πάντων τῶν μεγάλων γεγονότων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, μέγιστον, σπουδαιότατον καὶ διδακτικώτατον ἐν ταῖς αἰτίαις αὐτοῦ τοῖς γενεσιουργοῖς, γονιμώτατον καὶ πλουσιώτατον ἐν ταῖς ἀποτελέσμασιν αὐτοῦ, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰς τύχας οὐ μόνον τῆς φυλῆς τῆς Ἑλληνικῆς καὶ συμπάσης τῆς τε Ἑλληνικῆς καὶ τῆς βαρβαρικῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς τῆς συγχρόνου πεποικισμένης ἀνθρωπότητος ἀπάσης. Ἐν τῇ τριπλῇ δὲ ταύτῃ τῆς εὐεργετικῆς ῥοπῆς καὶ ἐπιδράσεως ἐκφάνει ὁ αὐτὸς ἀρχαῖος καὶ κρατεῖ κοινὸς χαρακτήρ ἀγῶνος ἰδέας μεγάλης, μεγαλείου ἠθικοῦ, βῆθους πνευματικοῦ καὶ εὐρύτητος καὶ καθολικότητος ἱστορικῆς. Δὲν εἶναι ἀγῶν, ὅπως οἱ συνήθως ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας κηρυσσόμενοι ἀγῶνες ἢ ἐπαναστάσεις, ἀποδλέπων εἰς μονομερεῖς ἀρνητικὸς ἢ θετικὸς σκοπούς, εἰς ἀποτίναξιν ἢ ἐλάφρυνσιν ζυγοῦ ξενικοῦ ἢ ἐπιδημίου, ἢ ἀπλῶς ἐξέγερσις φυλῆς ἐναντίον ἐτέρας, ἢ τάξεων κοινωνικῶν ἐναντίον ἄλλων ἐν τῷ αὐτῷ κράτει, ἢ κίνημα ἀποδλέπον εἰς κτήσιν δικαιοματίων ἰσονομίας καὶ ἰσοπολιτείας ἢ εἰς πολιτικὰς καθόλου μεταβολάς, οὔτε ἀπλῶς πόλεμος θρησκευτικὸς ὑπὸ τὴν στενὴν ἔννοιαν τῶν ἐν Εὐρώπῃ θρησκευτικῶν πολέμων, τοῦ ΙΕ καὶ ΙΣΤ αἰῶνος. Ἀλλ' εἶναι ἀγῶν καθολικὸς καὶ ἐξέγερσις κόσμου ἱστορικὸς ὁλοκλήρου ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν ἀποτελέσαντος κέντρον αὐτόφωτον σύμπαντος τοῦ ἀληθοῦς ἱστορικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος, διαχέαντος ἐπὶ χιλιετηρίδας τὸ ἀπλέτον αὐτοῦ φῶς ἐφ' ἅπασαν τὴν ἱστορικὴν ἀνθρωπότητα, παραγαγόντος τὰ κάλλιστα ἄνθη καὶ τοὺς ἀγλαστάτους καρπούς τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀνθρώπου ζωῆς καὶ δαψιλῶς μεταδόντος τούτων τῇ λοιπῇ ἀνθρωπότητι, στηραμένου τὰ μέγιστα τῶν τροπαίων ἐν τῷ ἀγῶνι τῷ πρὸς κατάκτησιν τοῦ κράτους τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ, ἧτις κατάκτησις ἀποτελεῖ τὸ ὑψίστον τέρας καὶ τὸν μέγιστον σκοπὸν τῆς πνευματικῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· δημιουργήσαντος τὸν πνευματικὸν βίον τῆς νῦν Εὐρώπης καὶ ἐπὶ αἰῶνας τροφοδοτήσαντος αὐτόν, εἶτα δὲ μετὰ μακροῦς καὶ ἀτελευτήτους ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς διασώσεως καὶ διαφυλάξεως τῶν ἀγαθῶν τούτων ὑποχωρήσαντος εἰς κόσμον ὁλοκλήρου βαρβαρικόν, ξένον καὶ ἀλλότριον πρὸς τὸν ἀληθῆ καὶ γνήσιον πνευματικὸν βίον καὶ πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπιβαλόντα τὸ κράτος αὐτοῦ διὰ τῆς ὑπερέρας ὕλικῆς δυνάμεως καὶ βίας· ἀγῶν, λέγομεν, καὶ ἐξέγερσις τοιοῦτου κόσμου ὁλοκλήρου ἐναντίον τοῦ ὕλικῆ βία κρατήσαντος αὐτοῦ βαρβαρικοῦ, ἵνα διὰ τῆς τούτου καταλύσεως καὶ ἀνατροπῆς ἀναλάβῃ τὴν ἐν τῷ ἱστορικῷ κόσμῳ θέσιν αὐτοῦ καὶ ἀνορθώσῃ τὸ καταλυθὲν κράτος αὐτοῦ. Καὶ διὰ τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς ιδιότητος ταύτης ἢ ἐπανάστασις ἢ Ἑλληνικῆ, ἢ πανηγυρισμένη σήμερον

ὅφ' ἡμῶν, διαφέρει καὶ ὑπερέχει πασῶν τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἐπαναστάσεων, καὶ αὐτοῦ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος τῶν βορείων Ἀμερικανῶν καὶ τῆς μικρῆς μετὰ τοῦτον ἀρξάμενης πολυθρῶν Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ 18 αἰῶνος. Αἱ ἐπαναστάσεις αὗται, οὐχὶ ἀπὸ ἰδεῶν μεγάλων ἀρχήθεν ὀρμώμεναι καὶ ἐμπνεόμεναι, ἀλλ' ἀπὸ μερικῶν ὅπως τοπικῶν καὶ χρονικῶν αἰτίων ἢ ἄλλων περιστατικῶν μονομερῶν τοῦ δημοσίου βίου ἀρξάμεναι, κατὰ μικρὸν, διὰ συρροῆς περιστάσεων, μὴ ἀρχήθεν ἐν τῷ νῷ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπαρχουσῶν, ἀλλὰ διὰ τυχαίας φορᾶς τῶν πραγμάτων προσγινομένων, λαβοῦσαι εὐρυτέρως διαστάσεις κατήντησαν εἰς τὸν ἐκ τῶν ὑστέρων παραχθέντα ὀριζόμενον αὐτῶν χαρακτήρα, ἄνευ διανοίας ἐνιαίας συνεχούσης καὶ ἐνοούσης πάσας τὰς φάσεις καὶ περιόδους τῆς ἐξελίξεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτῶν εἰς μίαν ἰδέαν καθολικὴν, καὶ ἀποτελοῦσαι συμφυρμὸν ἀρχῶν, διανοημάτων, φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων οὐχὶ ἐν ἐσωτερικῇ ἀρμονίᾳ πρὸς ἄλληλα διατελούντων καὶ μὴ ὑπὸ ἐνιαίας ἰδέας συμφοῦς πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἀδιαιρέτου φωτισμένων καὶ ἰθυνομένων. Τοῦναντίον δὲ ὁ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν ὁ Ἑλληνικὸς εἶναι προῖον ἰδέας καθολικῆς διαπνεούσης αὐτὸν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς μέχρι τοῦ ἐσχάτου τέλους, προσεσχεδιασμένος ἐν τῇ συνειδήσει καὶ διανοίᾳ τοῦ ἀγωνιζομένου λαοῦ ἐν αὐτῇ τῇ στιγμῇ τῆς συλλήψεως αὐτοῦ ἐν πάσῃ αὐτοῦ τελειότητι καὶ ὁλότητι καὶ ἀρτιότητι καὶ ἐσωτερικῇ ἀρμονίᾳ καὶ ἐνό- τητι διανοημάτων, φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων ἐν πλήρει καὶ τελείᾳ ἀντιλή- φει καὶ συνειδήσει τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ σκοποῦ ἐν μιᾷ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐπὶ αἰῶνας κρατούσῃ πασῶν τῶν ψυχῶν βουλή, διανοία, ἐνὶ πόθῳ, πίστει καὶ ἐλπίδι κοινῇ τοῖς πᾶσι, καὶ μετὰ παντὸς τοῦ ἡθικοῦ μεγαλείου καὶ ἡθικῆς αἴγλης καὶ λαμπρότητος, πλήρης, πανέτοιμος, πάνοπλος ἐν πάσῃ στιγμῇ, ὡσπερ Ἀθηνᾶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός, οὕτως ἐκ τῆς συνειδήσεως καὶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ γένου ἐκπηδήσας τελείως πραγμα- τικὸς τὴν ψυχὴν, ἐνωμάτων ἀπλῶς ἐξωτερικῆν τοῦ πράγματι ὑπάρ- χοντος ἡθικῶς, οὐχὶ πραγμάτων ζητῶν καὶ ἐν τούτῳ παριστῶν καὶ ἐμφανίζων τὴν ἐν χρόνῳ ἐξέλιξιν αὐτοῦ. Σύμφωνος δὲ καὶ ἀνάλογος πρὸς τὸν τοιοῦτον χαρακτήρα αὐτοῦ εἶναι καὶ τὸ μῆκος τοῦ τῆς ἐξελίξεως χρόνου.

Ὁ μέγας ὑπὲρ ἐθνικῆς ἐλευθερίας καὶ ἐθνικῆς ἀνορθώσεως καὶ ἀπο- κκατάσεως ἀγὼν δὲν ἀρχεται ἀκριβῶς πρὸ ἑκατὸν ἐνιαυτῶν, ἀλλὰ πρὸ αἰῶνων, ἀπὸ τῆς ἡμέρας αὐτῆς τῆς πτώσεως τῆς μεγάλης πόλεως, ἧς ἢ ὑπὸ τῶν πολεμίων ἄλλοις δὲν ἦτο πτώσις μιᾶς πόλεως ἀπλῶς, οὔτε κράτους ἐνός, ἀλλὰ πτώσις ὀλοκλήρου κόσμου ἰδεῶν καὶ δογμάτων καὶ διδαγμάτων. Ἀφ' ἧς ἡμέρας μετὰ ἡρωϊκῆν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς πιπτού- σης πόλεως ἄμυναν ὁ τελευταῖος δοκῶν τῶν Κωνσταντινῶν ἔπεσεν ἡρωϊκῶς καὶ μαρτυρικῶς παρὰ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως ταύτης, καὶ ὁ γηραιὸς καὶ

βαθυδίνης Βόσπορος, ὁ παλαιὸς οὗτος καὶ πολὺς θεατὴς καὶ θαυμαστὴς τῆς ἀνὰ τὰ μεγάλα πελάγη ἡρωϊκῆς Ἑλληνικῆς τόλμης καὶ ῥηξικελεύθου ἐπιχειρηματικότητος, τῆς διανοιξάσης ἑαυτὴν μεγάλας καὶ ἀχανεῖς ὑγρὰς κελεύθους καὶ μεταβάλλουσας τοὺς ἀξείνους πόντους εἰς πόντους εὐξείνους, προωρισμένους πρὸς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ διάδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐξημερώσεως καὶ ἐπικράτησιν τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁ προ- αἰώνιος οὗτος καὶ διηνεκὴς μάρτυς τῶν Ἑλληνικῶν κατὰ θάλασσαν μεγα- λουργημάτων ἀπὸ τῆς «πάσι μελούσης Ἀργούσ» καὶ τῆς τῶν Ἀργοναυτῶν ἡρώων στρατείας μέχρι τῆς μικρῆς πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως πρὸ τῶν τειχῶν αὐτῆς κατατροπώσεως ὀλοκλήρου μυριοναύτου βαρβαρικοῦ στόλου ὑπὸ πεντάδος πλοίων Ἑλληνικῶν, βλέπων ἐπὶ τῶν τέως ὑπερηφάνων ἑλληνι- κῶν ὀχθῶν αὐτοῦ κυματίζουσαν τὴν σημαίαν τοῦ ἀπὸ Μέκκας προφήτου καὶ τὰ νῶτα αὐτοῦ βαρυνόμενα καὶ πιεζόμενα καὶ τὰ ὕδατα αὐτοῦ βεδηλούμενα ὑπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ στόλου, ταραχῇ συνεχόμενος παρεδίδετο εἰς μακρῶνα ὕπνον ἀναισθησίας, ἀδρανείας καὶ ἀπραξίας ἱστορικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς καὶ δουλείας βαρβαρικῆς ἢ δὲ πόλις, πόλις, «πόλεως πασῶν ὀφθαλμῶς, ἢ πόλις ἢ μεγάλη καὶ ὑπερῶμνητος, ἀκουσμα παγκόσμιον, θέαμα ὑπερκόσμιον, Ἑκκλησιῶν γαλουχός, πίστεις ἀρχηγός, Ὁρθοδοξίας ποδηγός, λόγου καὶ σοφίας μέλημα, καλοῦ παντὸς ἐνδιαίτημα», δόξης πνευματικῶν ἀγαθῶν αἰώνων θησαύρισμα, οἰκουμένης χριστιανικῆς ἀγλαΐσμα ἢ πόλις ἢ βασι- λεύουσα τῶν πόλεων τοῦ βασιλεύοντός ποτε τοῦ κόσμου κράτους τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ ὑπερχιλιετοῦς ἐνδοξοτάτης ἀκροπόλεως καὶ κρατερωτάτου ἄμυντηρίου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καὶ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ μεθίστατα εἰς ὀρητήριον, κέντρον καὶ ἀφετηρίαν τῶν ἐναντίον τοῦ χριστιανικοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου φοβερῶν ἐπιδρομικῶν στρατειῶν αὐτὸς δὲ ὁ τὸ πνευματικὸν αὐτῆς κέντρον ἀποτελῶν καὶ τὸ ἡθικὸν αὐτῆς μεγαλεῖον συμβολίζων μέγιστος καὶ θεϊότατος τῆς τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ ἀποκαλυ- φθείσης Σοφίας ναός, ὁ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους «ἐπίγειος οὐρανὸς καὶ δεῦτερον στερέωμα, ὁ ἐπὶ γῆς θρόνος τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τὸ ὄχημα τὸ νοητὸν τὸ συρόμενον ὑπὸ τῶν Χερουδεῖμ, ἢ ἐκ θεοῦ χειρῶν ποιήσις, τὸ παντὸς θαυμασμοῦ ὑπέρτερον θέαμα καὶ ἔργον, τὸ πάσης γῆς χριστιανικῆς ἀγαλλίαμα, ὁ ὠραῖος καὶ ὠραίων ὠραιότατος ναός» ἀπὸ ἀγίου τῶν ἁγίων τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐγένετο βδέλυγμα ἐρημώσεως τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύουσι καὶ ἢ ἀπὸ τῶν πύργων αὐτοῦ νῦν ἐκπεπομένη φωνὴ τοῦ μουσζζίνου τοῦ Ἰσλάμ ἐφαίνετο ἐξαγγέλλουσα τῷ κόσμῳ τὴν ὀριστικὴν πλῆσιν δοκοῦσαν νίκην καὶ κράτος τῆς ἡμισελήνου ἐναντίον τοῦ Σταυροῦ αὐτὸς δὲ ὁ βάρβαρος πορθητὴς ἔψαλλε καθ' ἑαυτὸν τὸν ἐπικήδειον τῆς πεσοῦσης Ἑλληνικῆς βασιλείας ὅτε, ἐπιτρεφάμε- νος τὰ ἐρημωθέντα τῶν ἐκλιπόντων βασιλείων καὶ αὐτοκρατόρων ἀνάκτορα, προσαρμόζων στίχους τοῦ Πέρσου ποιητοῦ εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν,

ἔλεγε φθειγόμενος: « Ἐν τοῖς πύργοις τῶν Ἑλλήνων Καισάρων νῦν ἡ ἀράχνη ἐκτελεῖ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀλκίας, καὶ ἡ γλαυκὴ τοῦ νυκτερινοῦ φρουροῦ σαλπίζει τὸ σάλπισμα »· ὁ αὐτὸς δὲ ἀπηνής δυνάστης, ἐκδικούμενος τὸν πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς ἀλούσης πόλεως παρασκευαζόμενον ἄκρον ἀρχιερέα τῆς Ρώμης, ἐκήρυττεν ὅτι ἔμελλε νὰ δώσῃ κριθὴν τῷ ἱππῷ αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Πέτρου καὶ τὸν συμβολικῶς τελούμενον μετὰ τῆς θαλάσσης γάμον τοῦ ἄρχοντος τῆς ποντομεδοῦσης Βενετίας νὰ καταστήσῃ πραγματικόν, στρατιὰ δὲ ἀπειροπληθεῖς πρὸς τοιοῦτους παρασκευάζοντο σκοποὺς καὶ τῶν στρατιῶν τούτων τὴν ἀρίστην καὶ κρατίστην, ἀνδρειοτάτην καὶ ὀρμητικωτάτην μοῖραν ἀπετέλουν αἱ μυριάδες τῶν ἀπὸ ἑλληνικῶν μητρικῶν ἀγκάλων βίᾳ ἀποσπασμένων καὶ εἰς τὴν ἐπιλεκτὸν φρουρὰν τοῦ πορθητοῦ κατατασσόμενων Ἑλλήνων παιδῶν, καὶ ἡ Ἑλλάς ἐφαίνετο οὕτω, ἰδίαις αὐτῆς ἀκουσίαις χερσὶ σπαράττουσα τὰ σπλάγγνα αὐτῆς, πορευομένη τὴν πεπωμένην αὐτῇ ὁδὸν τοῦ ἱεριστικοῦ καὶ τελικοῦ φαινομένου ὀλέθρου· ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης, ἀσπαιρόντων ἔτι ἐν τῷ αἵματι αὐτῶν τῶν αἰμοσταγῶν σωμάτων τῶν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος πεσόντων ἡρώων, ἐν μέσῳ «οἰμωγῆς ὀλλύντων τε καὶ ὀλλυμένων εὐχολῆς» συναλαμβάνετο καὶ ἐκυροφροεῖτο ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ τῇ συνειδήσει τοῦ περιλειπομένου Γένους ἡ μεγάλη ἰδέα τῆς καθολικῆς ἐξεγέρσεως καὶ ἀνορθώσεως· ἔμελετᾶτο ἡ μεγάλη ἡμέρα τῆς ἐκδικήσεως καὶ ἀναστάσεως· καὶ ὁ πρῶτος κηρύττων αὐτὴν ποιητῆς πολεμιστῆς, ὁ τρέχων ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, ἵνα παρασκευάσῃ τὴν ἐξεγερσὶν καὶ προκαλέσῃ σταυροφορίαν ὑπὲρ ταύτης, δὲν ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς ἂν ἔζη ἔτι ἢ εἶχε τελευτήσει ὁ ἥρωας αὐτοκράτωρ ὡς δηλοῖ τοῦτο ἐν οἷς στίχοις στένων καὶ βαρῶν στονάχων βοᾷ πρὸς αὐτόν:

Ὁ Κωνσταντίνε βασιλεῦ, εἰπέ μου ποῦ εὗρίσκεσαι;
 Ἐχάθης ἢ ἐκρυβήθης; Ζῆς ἢ ἀπέθανες ἐπάνω στὸ σπαθί σου;
 Ὁ Κωνσταντίνε βασιλεῦ, τί νᾶναι ἀπὸ ἴσένα;
 Λέγουν ὅτι ἀπέθανες ἐπάνω στὸ σπαθί σου.
 Ἦκουσα πάλιν νὰ λέγουνσι καὶ εἶσαι κεκρυμμένος
 Ὑπὸ χειρὸς τε πανθενοῦς δεξιᾶς τῆς τοῦ Κυρίου.
 Μακάρι νᾶσαι ζωντανός, σὰν εἶσαι ἀποθαμμένος.

« Μακάρι νᾶσαι ζωντανός, σὰν εἶσαι ἀποθαμμένος! » Ἰδοὺ ὁ ἐνδόμυχος πόθος τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς ὁ κηρυσσόμενος ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου τοῦ τελευταίου δοκοῦντος τῶν Κωνσταντίνων! Ἰδοὺ ἡ ἔνθεος καὶ ἐνεργὸς πίστις περὶ τῆς ἐκ θανάτου εἰς νέαν ζωὴν μεταστάσεως. Ἰδοὺ ἡ ἀθανασίας πλήρης ἐλπίς ὅτι ἐκ τοῦ παρὰ τὸν Βόσπορον καὶ τὰ τεῖχη τῶν Βυζαντιῶν χυθέντος αἵματος τοῦ ἥρωος καὶ μάρτυρος Κωνσταντίνου ἔμελλε νὰ βλαστήσῃ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν καὶ τὴν Ἀκρόπολιν νέος Κωνσταντίνος τιμωρός, ἐκδικητής, ἀνορθωτής, « ἄρμα ἑλληνικοῦ καὶ ἱππεὺς αὐτοῦ » κατὰ τὴν Γραφικὴν ρῆσιν, κληρονόμος τοῦ ὀνόματος, τῶν δι-

καιωμάτων καὶ τῆς δόξης πάντων τῶν Κωνσταντίνων. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡχῆ τις προφητικῆ, θεία τις ὁμψὴ Διός, ἵνα καθ' Ὁμηρον εἶπω, περιχέουσα τὴν ἐθνικὴν συνειδήσιν, ἀντιχούσα εἰς τὰ βάθη τῆς συνειδήσεως παντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ, βομβοῦσα ἐν τούτοις καὶ ποιούσα αὐτὰ δοκεῖν ἀκοεῖν « ὡς περ οἱ κορυθαντιῶντες τῶν αὐλῶν δοκοῦσιν ἀκοεῖν » ἡχῆ προφητικῆ λαλοῦσα διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἀρχαγγέλου πρὸς τὴν πάνταρον Πολιορκίαν τῆς ἀλούσης πόλεως, ἐυαγγελιζομένη ἀνάστασιν τοῖς πεσούσιν, ἰωμένη τοὺς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ, κηρύττουσα αἰχμαλώτοις ἄφεςιν, ἄλειμμα εὐφροσύνης διδούσα τοῖς πενθοῦσι, καταστολὴν δόξης ἀντὶ πνέουματος ἀκηδίας, ἡμέραν ἀνταποδόσεως ἐπαγγελιομένη, προφητικῶν ὀνείρων φωτεινῶν πληροῦσα τὰς ζοφερὰς νύκτας τῆς μακράωνος δουλείας, καὶ ὑπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ὕλην πίεσιν τῆς τοιαύτης δουλείας ἐσωτερικῶς ἀδούλωτον, ἄθικτον, ἄτεγκτον, ἀδάμαστον τηροῦσα τὴν ψυχὴν τοῦ Γένους, τοῦ συνεχομένου, ἀλλ' οὐ καταχομένου ὑπὸ τῆς δουλείας καὶ μείζονα συνοχλῆν, δύναμιν καὶ ρώμην, ζωὴν καὶ ζωτικότητα ἐκ ταύτης προσλαμβάνοντας, παρασκευάζει τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς ἐξεγέρσεως. Ὅπως δὲ ἡ τῆς τοιαύτης προφητείας ἡχῆ ἐποίησε τὸ δουλωθῆν Γένος μὴ δύνασθαι ἀκοεῖν ἄλλης φωνῆς πραγμάτων, οὕτω καὶ τὸ ἐκ ταύτης προῖδον ἔνδοθεν φῶς τῆς ψυχῆς, τὸ ἐν μεγάλῳ μέλλοντι κατοπτρίζον τὸ περὶν μεγαλεῖον καὶ τὴν εἰκόνα ταύτην ὡς μόνην ἀληθῆ καὶ ἔμπεδον πραγματικότητα παριστῶν, ἐποίησε τὸ ἐξωτερικὸν ὄμμα νὰ ἀμβλυωπῆ καὶ νὰ ἀδλεπτῆ πρὸς τὴν πρὸ αὐτοῦ ἐξελισσομένην φοβερὰν πραγματικότητα. Στρατιὰ βαρβαρικὰ μεγάλα καὶ φοβερά ἐξορμῶσι διηνεκῶς ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ Βοσπόρου πρὸς τὸν ὀμφαλὸν καὶ τὴν καρδίαν τῆς Εὐρώπης· μάχη συγκροτοῦνται μεγάλα σχεδὸν πάντοτε νικηφόροι ὑπὲρ τοῦ Ἰσλάμ· πόλεις κυριεύονται μεγάλα, φρούρια κρατερά, τῶς ἀπόρητα θεωρούμενα, ἐκποροθοῦνται ἄλλεπάλληλα· στρατιὰ εὐρωπαϊκὰ ἀμυνόμενα ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας συντρίβονται, ἥρωες βασιλεῖς καὶ στρατιῆγοι πίπτουσιν ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν· κράτη καταλύονται χριστιανικά, Οὐγγαρία, Τρανσυλβανία Οὐκρανία καθίστανται ἐπὶ αἰῶνας ἐπαρχίαι ὀθωμανικαί. Ἡ Πολωνία τίθησιν ἐαυτὴν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς παρὰ τὸ Χρυσὸν Κέρας καθέδρας τοῦ μεγάλου ἁσιανοῦ δυνάστου, ἡ Βιέννη καθίσταται αὐτῷ ὑποτελής καὶ δις πολιορκηθεῖσα τὰς τρομερωτάτας ὑφίσταται ἐφόδους· πᾶσα ἡ Εὐρώπη τρέμει πρὸ τοῦ « κυρίου τῶν τριῶν ἡπείρων καὶ τῶν δύο θαλασσῶν » ὡς προσωνυμείται ὑπερηφάνως ὑπὸ τοῦ ὑπηκόου ὁ ἀγέρωχος χαλίφης τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου. Πρέσβεις μεγάλων Δυνάμεων εὐρωπαϊκῶν (τοῦ ἁγίου Ρωμαϊκοῦ κράτους τῶν Γερμανῶν) ρίπτονται εἰς ζοφερὰς φυλακὰς καὶ σηπόμενοι τελευτῶσιν ἐν αὐτοῖς ἢ ἐξωθοῦνται λακτίσμασι γιαντισάρων, διότι δὲν ψάθουσι διὰ τοῦ μετώπου τὴν κόγιν τοῦ πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ κυρίου τοῦ κόσμου ἐδάφους, ἢ

ἀνά πάσαν τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, παράτολμα ἐκ τῶν ὑστέρων θεωρηθέντα διὰ τὸ μὴ δοθῆναι καιρὸν πρὸς ἐκτέλεσιν, ὅπως ἂν κριθῶσι, μαρτυροῦσι τὸ πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῆς ἰδέας ἀνάλογον μέγεθος τῆς ἐπιβολῆς ὅπως καὶ ὁ τρόμος ὁ κατακλιθεὶς τὸν δυνάστην καὶ ποιήσας αὐτὸν νὰ αἰσθανθῆ σαλευόμενον ὑπὸ τοῦ πόδα αὐτοῦ ἅπαν τὸ ἔδαφος τοῦ κράτους ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ καθολικοῦ χαρακτῆρος τοῦ κινήματος. Διότι, καὶ μὴ γενεμένης καὶ ἀποπείρας πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν παντόλμων ἐκείνων βουλευμάτων, πάλιν ὁ ἀγὼν ἐξετάθη κατ' οὐσίαν, ἐνεργητικῶς ἢ παθητικῶς, ἐπὶ πάντα τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Προύθου καὶ τῶν ὑπωρειῶν τῶν Καρπαθίων μέχρι Ταυγέτου καὶ Ἰδῆς καὶ ἀπὸ τῶν δυτικῶν ὀχθῶν τοῦ Ἀδρίου μέχρι τῶν ἑνδον τῆς Ἀσιατικῆς Ἑλλάδος, ἐνεργητικῶς μὲν διὰ τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἡρωϊκῶν μεγαλοεργημάτων, παθητικῶς δὲ διὰ τῶν μεγαλοπρεπῶν ἱερῶν θυσιῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ λαϊκῶν ἀρχηγῶν τοῦ Γένους, τῶν τελεσθεισῶν ἐν αὐτῷ τῷ πολιτικῷ κέντρῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, ὅπερ ἦν καὶ ἐθνικὸν κέντρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους. Κωνσταντινούπολις, Ἀδριανούπολις, Χίος, Σμύρνη, Κυθωνίαι, Κύπρος ὑπῆρξαν τὰ μεγάλα κέντρα τῶν τοιοῦτων θυσιῶν, αἵτινες ἐμμέσως καὶ ἠθικῶς οὐχ ἤττον τῶν ἡρωϊκῶν μεγαλοεργημάτων συνετέλεσαν εἰς τὴν ὀριστικὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος, ἰδίως ἢ τοῦ ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους πατριάρχου Γρηγορίου καὶ τῶν μετὰ τούτου μαρτυρησάντων ἀρχιερέων.

Ἀλλὰ τὸ ἠθικὸν καὶ ἱστορικὸν μεγαλεῖον τοῦ Ἀγῶνος ἐξήρθη καὶ διετρανώθη μάλιστα ἐν τῇ ῥοπῇ καὶ ἐπιδράσει αὐτοῦ ἐπὶ τὸν σύγχρονον εὐρωπαϊκὸν βίον καὶ ἱστορίαν. Πᾶς ἀγὼν ὑπὲρ ἐλευθερίας κηρυσσόμενος ἐξεγείρει πάντως συμπάθειάν τινα παρὰ πάσῃ τῇ πνευματικῶς νοούσῃ καὶ ἠθικῶς αἰσθανομένῃ ἀνθρωπότητι. Ἀλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀγῶνι συνεχίνει βαθύτατα καὶ συνεκλόνει καὶ συνήροπαζεν ἠθικῶς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον, ἦν αὐτὴ ἡ μαρτυρὴ καὶ ἡ ἰσχυρὴ δύναμις, ἣν ἤσκει τὸ ὄνομα αὐτὸ τῶν ἀγωνιζομένων καὶ τῆς χώρας, ἀφ' ἧς ἐξεπέμπετο ἡ φωνὴ τῆς ἐξεγέρσεως· χώρας, ἐν ἣ, ὡς εἶχεν ἤδη ψάλει ἡ ποίησις ἐν Εὐρώπῃ, δὲν ὑπῆρχε βράχος, λόφος, βουνόν, πηγὴ ὕδατος, ρεῖθρον μὴ ἔχοντα ὀνόματα ἐν τῇ ἱστορίᾳ, μὴ ἐξυμνηθέντα ὑπὸ τῆς ποιήσεως ἢ μὴ διαφημισθέντα ὑπὸ τῆς ἱστορίας· χώρας, περὶ ἧς ὁ πάλαι μέγας Ρωμαῖος φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ ἔλεγεν ὅτι «ὅπου ἂν βαδίσωμεν, τίθεμεν τὸν πόδα ἐπὶ τινα ἱστορίαν (Ubicunque ingredimur, in aliquam historiam pedem ponimus)· χώρας τέλος, τῶν ἀθανάτων νεκρῶν, ὡς εἶχεν ἐξυμνήσει αὐτὴν ὀλίγα ἔτη πρότερον (1816) ὁ μέγιστος τῶν συγχρόνων ποιητῶν τῆς Ἀλβιόνας ἐν οἷς ἔλεγε: «... κείναι μάρτυρες, ἀλλ' ἀθάνατοι· τὸ δὲ ὄνομα αὐτῶν ζῆ σήμερον ἐν τῇ πνοῇ τῆς αὔρας καὶ τῷ ψιθύρῳ τῶν ὕδατων. Τὰ δάση εἶναι πλήρη τῆς δόξης αὐτῶν. Ἡ ἀρχαία στήλη ἢ ὑψομένη ἐν τῇ

σιγῇ τῆς ἡρεμίας καυχᾶται ἐπὶ συγγενείᾳ πρὸς τὴν ἱεράν αὐτῶν κόριν. Αἱ τικαὶ αὐτῶν περριζοῦσι περὶ τὰ ταύοντα ὄρη καὶ ἡ εἰκὼν αὐτῶν κατοπτρίζεται ἐν ἐκάστη πηγῇ. Ὁ ἐλάχιστος ῥυαξ καὶ ὁ μέγιστος ποταμὸς ῥέουσι μιγνύοντες πρὸς τοὺς φλοῖτους τῶν κυμάτων τὴν δόξαν τῶν Ἑλλήνων. Ἰφ' οἰονδήποτε ζυγὸν καὶ ἂν κύπητ ἢ γῆ αὐτῇ, ἀνήκει εἰς τοὺς Ἑλλήνας καὶ εἰς τὴν δόξαν». Ἀλλ' οἱ Ἑλλήνες τοῦ ποιητοῦ, οἱ μετὰ τῆς Δόξης μεριζόμενοι τὴν κτῆσιν τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἦσαν οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ Ἑλλήνες, ὡς ἐν μέσῳ ἔζησε πρὸ τῆς μεγάλης ἐξεγέρσεως καὶ οὐς ἠγάπησεν, ἀλλ' οἱ ἀθάνατοι νεκροί. Πάντως καὶ οἱ τότε ἀγῶνες καὶ ἀθλοὶ καὶ τὰ παθήματα τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος δὲν κατέλειπον ἀσυκίνητον τὸν μέγαν ποιητὴν ὅτε ἔλεγεν: «Ἐπὶ τῶν βράχων τοῦ Σουλίου καὶ ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Πάργας εὐρίσκονται ἔτι λείψανα φυλῆς, οἶαν μόναι αἱ μητέρες τῶν Δωριέων ἔτικτον· εὐρίσκονται ἴσως ἔτι οἰκογένειαι, ἃς τὸ αἷμα τῶν Ἡρακλειδῶν δὲν ἤθελεν ἀποκηρύξει». Ἀλλ' ἡ μεγάλη καὶ ἰδιαιτέτη προσοχή, ἀγάπη καὶ θαυμασμὸς αὐτοῦ στρέφεται πρὸς τὴν ὄψιν τοῦ ἀθανάτου μεγάλου νεκροῦ ἐν οἷς λέγει περὶ τούτου (1813): «Τόσον κάλλος, τοσαύτην γαλήνην, τοσαύτην γλυκύτητα ἀποκαλύπτει ἡμῖν τὸ ἐπὶ τὸν νεκρὸν ῥιπτόμενον πρῶτον καὶ τελευταῖον βλέμμα». Ἀλλ' ὅτε ἡ πρὸ ἐκατὸν ἐτῶν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἀρξάμενη διὰ τῆς ἀπὸ τῶν δευράδων τοῦ Ὀλύμπου, Παρνασσοῦ, Ταυγέτου καὶ Ἰδῆς βροντοφονούσης κλαγγῆς τῶν ὄπλων μέχρι οὐρανοῦ ἐξικνουμένη ὑπὲρ ἐλευθερίας φωνὴ διαμαρτυρίας διὰ τῶν δονήσεων τῆς πνευματικῆς ἀτμοσφαιρας ἐπληγε τὰ ὦτα συμπάσης τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος, τότε καὶ ὁ ποιητὴς ἐν πρώτοις, ὡς ἀπὸ βαθέος ἐξεγειρόμενος ὕπνου, ἐφώνει: «Ἀρχαία πνοὴ ἔπνευσε πάλιν θερμαίνουσα τὰς ὑπὸ τὴν διεφθαρμένην σάρκα καρδίας. Τοιαύτη ἦτο ἡ πνοὴ ἢ ἐκδιώξασα τὸν Πέρσην ἀπὸ τῆς παραλίας ὅτε ὑπῆρχεν Ἑλλάς. Τί λέγω; Ἡ Ἑλλάς ὑπάρχει καὶ πάλιν».

«Ἡ Ἑλλάς ὑπάρχει πάλιν!» Ἰδοὺ ἡ φωνὴ ἢ διήκουσα δι' ὅλης τῆς πεπολιτισμένης Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἅμα τῷ ἀκούσματι τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, φωνὴ συναρπάζουσα πάσας τὰς εὐγενεῖς ψυχὰς ἀμφοτέρων τῶν ἡπείρων. Ἡ Ἑλλάς, ἡ πλὴν ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, γνωστὴ ἕως τότε ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ μόνον ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν Πανεπιστημίων καὶ Ἀκαδημιῶν καὶ Βιβλιοθηκῶν μεγάλων καὶ ἀποτελοῦσα ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν μεγάλων πνευματικῶν κόσμον ἰδεώδη, Ἰνδαλμα πνευματικὸν ὑπερφυές, ἐλθὸν καὶ παρελθὸν καὶ μόνον τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ λάμπην καὶ τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ κράτος καταλιπὸν, καὶ τὴν διάνοιαν τῶν πνευματικῶν ἐκείνων εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀθανάτων αὐτοῦ μνημείων δεσμεῦον· ἢ Ἑλλάς αὕτη παρίσταται νῦν ἔμφυχος ἅμα δὲ καὶ ἐνσώματος, ὡς ζῶσα μεγάλη βίβλος τῆς ἱστορίας ἐξελισσοῦσα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου νέας σελίδας δικαιοματικῶν

καὶ ἀξιώσεων ἱστορικῶν. Ἴνα νοήσωμεν τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τῆς ἐπιδράσεως τῆς τοιαύτης βίβλου ἐπὶ τὴν τότε κατὰστασιν τῆς Εὐρώπης, ἀνάγκη νὰ ἀναπολήσωμεν ἐν τῷ νῷ πιστὴν τὴν εἰκόνα τῆν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν τῆς τότε Εὐρώπης, οὗ αὕτη ἐξήλθεν ἐκ τῆς πανευρωπαϊκῆς συνθήκης τοῦ 1815 καὶ τῆς συγχρόνου Ἰερᾶς Συμμαχίας. Ἡ ὑπ' ἀμφότερα ταῦτα ἐξωτερικῶς συντεταχμένη Εὐρώπη ἦτο ἐσωτερικῶς, ὥσον οὐδέποτε, μεμερισμένη πρὸς ἑαυτὴν δι' ἀντιθέσεων ὀξυτάτων, διηρημένη εἰς δύο πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς σφόδρα ἀντίθετα πρὸς ἄλληλα στρατόπεδα τῶν θιασωτῶν τῆς παλαιᾶς, τῆς συντηρητικῆς καὶ νομιμόφρονος Εὐρώπης, καὶ τῶν ἐπιζητούντων νέαν Εὐρώπην ἐπαναστατικὴν κατὰ τὰς περὶ τὰ τέλη τοῦ 18 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19 αἰῶνος κηρυχθείσας νέας πολιτικὰς καὶ πολιτικακὰς ἀρχὰς καὶ ἰδέας. Ἐν τῇ οὕτω πρὸς ἑαυτὴν μεμερισμένη τῆς Εὐρώπης κοινωνίᾳ πνευματικότης καὶ τις πρὸς τὸ ἰδεώδες ὀρμὴ δὲν ἔλειπε παντελῶς. Μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν πνευμάτων καὶ διανοιῶν πεφωτισμένων οὐδέτερον τῶν στρατοπέδων ἐστερεῖτο ὀλοσχερῶς. Ἡ τε συντηρητικὴ Εὐρώπη καὶ ἡ Εὐρώπη ἡ ἐπαναστατικὴ εἶχον τὰς μεγάλας διανοίας αὐτῶν, τοὺς εὐγενεῖς ἀντιπροσώπους τῆς ἰδέας καὶ τοῦ πνευματικοῦ μεγαλείου. Ἄλλ' αἱ ἄκραι ἀντιθέσεις τῶν ἀρχῶν καὶ ὁ ἀδιάλλακτος πόλεμος μεταξὺ τῶν πρεσβυόντων ἀντιθέτους ἀρχὰς καὶ ἡ τὰς ἀντιθέσεις ταύτας ἐκμεταλλευομένη αἰσχροὶ καὶ ταπεινὴ πολιτικὴ κερδοσκοπία, ἡ παραδιδούσα τὴν διεύθυνσιν τῶν τυχῶν τῶν λαῶν εἰς ἀσυνειδήτους ἀριστοτέχνους τῆς πολιτικῆς σοφιστείας, καθίστα ἀδύνατον πᾶσαν προσέγγισιν καὶ διαλλαγὴν, καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἀπὸ 1815 μέχρι 1821 Εὐρώπης ἐκλήθη εἰκότως ἱστορία ἡγεμόνων συνωμοσιῶν, ἱστορία συνεντεύξεων, συνόδων, πρωτοκόλλων, ἐπεμβάσεων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἐξ ἑνός, καὶ μυστικῶν ἐταιρειῶν καὶ συνωμοσιῶν καὶ ἐπαναστάσεων ἐξ ἑτέρου· καὶ ἐν μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως ἐκινδύνευεν ἡ Εὐρώπη σύμπασα νὰ καταστῇ ἐντὸς σμικροῦ, κατὰ τινὰ πρόρρησιν τοῦ Ναπολέοντος, δημοκρατικὴ ἢ Κοζακικὴ, στείρα καὶ ἄγονος πάσης κοινῆς ἰσχυρᾶς καὶ ὑψηλῆς ἐπιβολῆς καὶ ἐνεργείας.

Ἐν μέσῳ τοιαύτης ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως, ἐντὸς τοιοῦτου ὀρίζοντος ἱστορικοῦ ἐπιφανείσα ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ὡς ἠὼς τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνατελλούσης νέας Ἑλλάδος, καὶ ἐνθουσιασμοῦ πληροῦσα ἐν ἀμφοτέροις τοῖς στρατοπέδοις τὰς εὐγενεῖς ψυχὰς, ὑψοῦσα αὐτὰς ὑπεράνω τῶν ἀντιθέσεων τοῦ παρόντος εἰς ὀρίζοντας εὐδίους, αἰθρίους καὶ γαληνίους, ἐνθα ἠδύναντο νὰ ἐνωθῶσι πρὸς ἀλλήλας πᾶσαι αἱ εὐγενεῖς ψυχαί, διέλυε τὸ μεσότηγον τοῦ φραγμοῦ καὶ διήλλαττε πρὸς ἀλλήλας τὰς ἐξ εἰλικρινοῦς συνειδήσεως ἀντιθέσεις. Καὶ ἐνῷ οἱ θιασῶται τῆς ἐπαναστάσεως ἔδλεπον ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀγῶνι τὴν ἠθικὴν ἔξαρσιν καὶ πνευματικὴν καθαρσίαν τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἀγῶνος, πάντες οἱ ἀληθῶς εὐγενεῖς καὶ μεγαλόφρονες πεφωτισμένοι ἄνδρες τῆς συντηρητικῆς Εὐρώπης, ἄνδρες πολι-

τικοί, οἱοὶ Σατωβριάνδος, Βονάλδος, Abbé de Genoude ἐν Γαλλίᾳ, Στάιν, Γάγερν, Νεΐβουρ, Δάλμαν, Σέγκ ἐν Γερμανίᾳ, συνηγνῶντο ἐν τῇ ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος συνηγορίᾳ μετὰ τῶν κορυφαίων τῆς φιλελευθέρου καὶ ἐπαναστατικῆς Εὐρώπης ἀνδρῶν, Βενιαμὶν Κωνστάν, Βερανζέρου, Σανταρόζα, Φοᾶ, Βουρδέτ. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἀπὸ γεννήσεως καὶ κλήσεως, καὶ ἀπὸ ἀρχῶν καὶ πεποιθήσεων δορυφόροι τῆς Ἰερᾶς Συμμαχίας τεταγμένοι ἀπολυταρχικώτατοι ἡγεμόνες καὶ ἡγεμονόπαιδες, οἱοὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Βυρτεμβέργης Γουλιέλμος Α', ὁ τοῦ Βαυαρικοῦ θρόνου ἐπίδοξος διάδοχος (καὶ ἔπειτα βασιλεὺς) Λουδοβίκος, ὁ τοῦ Πρωστικοῦ διάδοχος Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἦσαν θερμώτατοι συγγήγοροι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ὁ δὲ πάντων τῶν φιλελλήνων ἡγεμόνων καὶ ἡγεμονοπαίδων κορυφαῖος, ἅμα δὲ καὶ ἀπολυταρχικώτατος τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος, ὁ βραδύτερον θυσιάσας τὸν θρόνον αὐτοῦ τὸν βασιλικὸν ἵνα μὴ παραχωρήσῃ σύνταγμα εἰς τὸν ἐπαναστάντα λαὸν αὐτοῦ, ὁ ἐκ νεότητος ποτισθεὶς τὰ νάματα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείσεως καὶ σοφίας, ἐν τῷ πλημμυροῦντι ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ πρὸς τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος ἐνθουσιασμῷ οὕτως ἐχαίρειττε τὴν ἐπανάστασιν τὴν Ἑλληνικὴν ἅμα τῷ πρώτῳ ἀκούσματι αὐτῆς.

Ὁ πατὴρ τῶν μεγίστων καὶ ἐνδοξοτάτων ἡρώων,

Θρόνε τῆς διὰ παντὸς ἀπαραιλλοῦ τέχνης,

Αἰώνιον ὑψηλὸν πρότυπον πάντων τῶν κόσμων,

Ἡ μετὰ δαφίλους τῶν Μουσῶν εὐνοίας πεπρωτικισμένη,

Σὺ ἡ σεπτὴ κοιτὶς τῆς εὐγενεστάτης μοίρας τῆς ἀνθρωπότητος,

Ἡ ἐξόχως δωρεαῖς θεαῖς κεκοσμημένη Ἑλλάς,

Νίκα! μετὰ πόθου προσφωνεῖ σοι πᾶς λαός.

Ὁ πατὴρ παντὸς ἀγαθοῦ, παντὸς ὑψηλοῦ, ὕπερ συνείχετο

Πιεζόμενον ἐν σοὶ χωρὶς νὰ ἦ ἐξηφανισμένον,

Νίκα ἐν τῷ ἱερῷ ἀγῶνι· νίκα μετὰ πόθου, προσφωνεῖ σοι πᾶς λαός.

Ἡ ἠὼς ἀνοίγει τὰς πόλας τῆς ἀνατολῆς εἰς τοῦ ἡλίου τὸ χαρμόσυνον ἄρμα.

Ἡ σελήνη ὠχρίᾳ καὶ ἐξαφανίζεται. Διασκοεδάννυται τὸ σκότος τὸ καλύπτον τὴν ἀρίστην τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μοῖραν.

Οἱ τάφοι ἀνοίγονται καὶ ἔμπρους ἐξεγείρεται ἀπὸ τοῦ μακροχρονίου, ὑπνου ἡ Ἑλλάς ἡ σώσατα ἡμᾶς ποτε ἀπὸ τῆς βαρβαρότητος...

Ὅ,τι θαυμαστότατον ὑπάρχει ἐν τοῖς τοῦ κόσμου χρονικοῖς καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ποιήσεως, συνδέεται μετὰ σοῦ.

Ἀντηχοῦσι πάλιν τοῦ Τυρταίου τὰ ἄσματα, ὀδηγοῦντά σε εἰς μάχας.

Ὁ Ἑλλάς, πατὴρ τῶν περιαλήτων ἡρώων, ἀγλάισμα τῶν Μουσῶν, μητὴρ τῶν ἀμιμήτων τεχνῶν τοῦ κόσμου, ὁ θαυμασμός καὶ ἡ τροφὸς τῆς εὐγενεστέρου μοίρας τῆς ἀνθρωπότητος. Νίκα, νίκα, ἀνευφημοῦσι σε πάντες οἱ λαοί, νίκα ἐν τῷ ἱερῷ ἀγῶνι.

Ἀγαλλομένη κυλίει τὰ πλοῖα ἢ νήσων πλειάδι κοσμουμένη θάλασσα· τὰς πρόρας αὐτῶν τρέπονται οἱ ὄφραλοι καὶ οἱ τλόπελοι, διότι φέρουσι τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, τὴν ἐλευθερίαν, φέρουσι τῶν τυράννων τὴν πτώσιν. Μακρόθεν καὶ ἐγγύθεν ὁρμῶσιν οἱ μαχηταί.

Οἱ λαοὶ ἐν ἀλλοτριότητι ῥίπτονται εἰς τὰς μάχας· ὡς ἐπὶ Κάδμου ἢ γῆ ἐσπαρμένη μετὰ τῶν ὀδόντων τοῦ δράκοντος, οὕτως ἀρδευομένη σήμερον μετὰ τῶν σακρῶν τῆς Ἑλλάδος γεννᾷ ὀπίλους. Ἐμπρός εἰς τὰ ὄπλα! Μάχεσθε τῆς Σπάρτης τὰ τέκνα μετὰ τῆς ἀρχαίας ἀνδρείας ὑμῶν. Ἐμπρός τῆς Κορίνθου καὶ Ἀθηνῶν τὰ τέκνα. Γίνεσθε ὅτι ἦσαν οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ ἄς ἀνανεωθῶσιν οἱ παλαιοὶ χρόνοι. Ἡ πατρὶς ὑμῶν γενήσεται αὖθις ἐντευκτήριον τέχνης καὶ επιστήμης, καὶ ὁ Σταυρὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας θέλει λάμψει εἰς ἐλευθέρου λαοῦς.

Καὶ τοιαῦτα μὲν φάλλει πρὸς τὴν ἐπαναστάσαν Ἑλλάδα ὁ συντηρητικώτατος καὶ ἀπολυταρχικώτατος Γερμανὸς βασιλεὺς.

Ἐν συναυλίᾳ δὲ πρὸς τοῦτον ὁ φιλελευθερώτατος, νεώτατός τὴν ἡλικίαν (τὸ 27 τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος), ἀλλὰ μέγας τὸν νοῦν καὶ τὸ αἶσθημα ἔνθους ποιητῆς Γουλιέλμος Μόλλερ προβαίνων ἐν τῷ πρὸς τὴν νῦν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ πρὸς τὰ μεγαλορρήματα τῶν ἀγωνιστῶν θαυμασμῶ μέχρι τοῦ νὰ θεωρῇ τὴν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος δόξαν ἀμαυρομένην ὑπὸ τῆς δόξης τῆς νέας Ἑλλάδος βοᾷ πρὸς τοὺς ὑπερηνθουσιῶντας (ὡς λέγει) φίλους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος (ἐντῷ ἄσματι «Πρὸς τοὺς φίλους τῆς ἀρχαιότητος»):

«Πρὸς τί ὑμεῖς ἐνθουσιᾶτε ὑπὲρ τῶν μακρῶν ὑμῶν ἀρχαίων χρόνων; Ἐπιστρέψατε ὀπίσω ὑμεῖς οἱ ὑπερηνθουσιασμένοι. Ἡ ὁδὸς ὑμῶν ἐκείνη εἶναι λίαν μακρά. Τὸ ἀρχαῖον ἐγένετο νέον, τὸ πόρρω λίαν ἐγγύς. Ὅ,τι ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ὠνειρεύεσθε, ἐνσώματον ἴσταται ἔμπροσθεν ὑμῶν».

Ἡ αὐτὴ δὲ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀγωνί συναυλίᾳ τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Εὐρώπης ἢ τελομένη ἐν Εὐρώπῃ, τελεῖται καὶ ἐν τῇ ἐν αὐτῇ τῇ ἐν Ἑλλάδι ὑπὲρ τῆς Ἑλλήνων ἐλευθερίας ἀγωνιζομένη φιλελληνικῇ Εὐρώπῃ. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκ τοῦ συστάδην μάχῃ τοῦ 1821 τῶν Θερμοπολῶν μαχόμενος παρὰ τὸν ἀθάνατον Ἀθανάσιον Διάκον ἐπεσεν ὁ ἐξ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς Ὀλσαςτίας (Χολσάτῆν) καταγόμενος Βάλδεμαρ Κουάλεν. Τῷ 1822 εὐρίσκομεν ἐν Πέτα τὸν παγκόσμιον ἐπαναστάτην παλαιμάχον Μιρζέδσκη πίπτοντα ἐν τῇ μάχῃ ἀφοῦ τὴν προτεραιάν ἔλεγε πρὸς τοὺς ἄλλους φιλέλληνας μαχητάς: «Ἐκ νεότητός μου ἐπολέμησα ἀπανταχοῦ τῆς ὑπ' οὐρανόν· ἐν δὲ μόνον ἐκέρδησα ἐκ τούτου, τὴν πεποίθησιν ὅτι ἀπανταχοῦ τῆς ὑπ' οὐρανὸν κακῶς ἔχουσι τὰ πράγματα. Καὶ νῦν ἐν καὶ μόνον ποθῶ: νὰ ἀποθάνω μαχόμενος ἐπὶ τῆς ἡγιασμένης ταύτης γῆς ἢ νὰ ἴδω τὴν ἐλευθερίαν ἀναθάλλουσαν ἐν αὐτῇ, ὡς ἀρχαῖος πολίτης αὐτῆς». Ἐνταῦθα μαχόμενος ἐπιπτε μετὰ τοῦ Μιρζέδσκη ὁ συντηρητικῶν φρονημάτων Δαννίας ὁ δούς

τὴν δεξιάν τῷ Μιρζέδσκη καὶ εἰπὼν: «Καὶ ἂν οἱ πολέμιοι τήσωσι τὰς πολιὰς ἡμῶν κεφαλὰς ἐπὶ τῶν πυλώνων τῶν παλατιῶν αὐτῶν, τὰ λείψανα ἐκεῖνα θὰ διδάξωσι πῶς θνήσκουσιν οἱ ἄνθρωποι ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ πίστεως».

Οὗ μακρὰν τοῦ Πέτα, ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ ἀρχῆθεν τοῦ ἀγῶνος ἡρωϊκοῦ φανέντος Μεσολογγίου ἐτελεύτα (τῷ 1824) ὁ εὐγενὴς ἐξ εὐγενῶν, ἀρχαῖον αἷμα βασιλικὸν ἐν ταῖς φλεβῖ φέρων μέγας Ἄγγλος λόρδος Βύρων, ὁ πρὸ τοῦ 1821 ἐνθουσιώδης θαυμαστής, ἔραστής καὶ ἐγκωμιστής τῶν ἀθανάτων νεκρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καὶ νῦν ἀφιερῶσας περιουσίαν καὶ ζωὴν εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα, πρόθυμος νὰ ἐκχέῃ ὅλον τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὡς ἔλεγε θνήσκων. Μικρὸν πορρωτέρω ἐπιπτε μαχόμενος (τῷ 1825) ἐν τῇ ἡρωϊκῇ Σφακτηρίᾳ ὁ μέγας ἐπαναστάτης, δικτάτωρ καὶ πρωθυπουργὸς τοῦ Πεδεμοντιῶν Σανταρόζας, ὁ πρῶτος κήρυξ καὶ πρωτοεργὸς τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας καὶ ἐνόττητος, ἐξελαθεὶς ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν λογῶν καὶ ἐντάφιον ἄξιον τῶν ιδεῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ ζητήσας καὶ εὐρῶν ἐν τῇ ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως μαχομένη Ἑλλάδι.

Οὕτως ὁ φιλελληνισμὸς διὰ τῆς ὑψηλῆς ιδέας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἐνῶν ἅπασαν τὴν Εὐρώπην εἰς ἐνιαίαν δύναμιν ἐν τε τῇ Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι, παρεσκέαζε σύμμαχον κραταῖαν τῷ ἀγωνί δυναμένην νὰ ἀγάγῃ τάχιστα τὸν ἀγῶνα τοῦτον εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ, ἂν μὴ εἰς τὴν πρὸς ἑαυτὴν διαλλακτομένην καὶ ἐνομένην Εὐρώπην παραιοῦ καὶ παραιοφθειροτο ἢ πολιτικῆ ἐκείνη ἀισχροκερδεῖα ἢ συμμάχησασα, χάριν ἰδιοτελῶν σκοπῶν, πρὸς τὸν σουλτάνον, ἢ τὴν μὲν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν παραστήσασα τοῖς ἡγεμόσιν ὡς ἔργον καταχθόνιον τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐν Εὐρώπῃ παγκοσμίου ἐπαναστατικῆς σχολῆς, ἐκλεξαμένης δῆθεν τὴν Ἑλλάδα ὡς στάδιον ἐπαναστατικόν, ἵνα διὰ τῆς ἀνακινήσεως τοῦ ἀνατολικοῦ λεγομένου ζητήματος διαιρέσῃ τὰς Δυνάμεις τῆς μεγάλης Ἱερᾶς Συμμαχίας χάριν τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἀνατρεπτικῶν αὐτῆς σκοπῶν· τὸν δὲ σουλτάνον παριστῶσα ὡς θῆμα τῆς παγκοσμίου ταύτης ἐπαναστατικῆς συνωμοσίας ἄξιον τῆς προστασίας τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ὡς ἐκπροσωποῦντα ἀπολυταρχίαν νόμιμον ὑποσκαπτομένην ὑπὸ ἐπαναστάσεως ἀνατρεπτικῆς τῶν νομίμων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν καθεστώτων τῆς Εὐρώπης. Καὶ ἡ ἠθικῶς τερατώδης αὐτῆ, ἀπὸ πολιτικῆς ἀισχροκερδεῖας προερχομένη καὶ ἐπὶ διπλωματικῆς σοφιστείας στηριζομένη ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος συμμάχια τῶν Χριστιανῶν ἡγεμόνων μετὰ τοῦ ἐκπροσωποῦντος ἐν Ἀνατολῇ τὴν πολιτικὴν καταδυναστεύσιν καὶ βάρβαρον τυραννίαν σουλτάνου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εἰλικρινῆ καὶ φανεράν διὰ τῆς κλαγγῆς τῶν ὄπλων δηλουμένην καὶ κηρυττομένην φωνὴν τῶν λαῶν ἐν κρυπτῷ βυσοδομοῦσα καὶ ἐν σκοτίαις διφθέραις ἐκτιθεῖσα τὰ βουλεύματα καὶ σχέδια αὐτῆς καὶ διὰ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς

(Μεττερνίχου) άποφαινομένη ότι «τριακόσια ή τετρακόσια χιλιάδες άπαχ-
χονίζομένων, στραγγαλιζομένων και άνασκολοπιζομένων πέραν των άνατο-
λικών ορίων της Αύστριας δέν άπετέλουν μέγαν αριθμόν», ύπέρειεν ή μόνη
αίτια της έπι τοσοούτον παρατάσεως του άνίσου άγώνος και των πολλών
τάλαιπωριών του άγωνιζομένου λαού.

Και έναντίον της τοιαύτης συμμαχίας διαμαρτυρομένη ή ποιητική
Μούσα του βασιλέως Λουδοβίκου άναφωνεί προς την Έλλάδα του άγώνος
έναντίον αυτών των συναδέλφων τούτου ήγεμόνων: «Αν οί μεγάλοι της
γης φέρονται έθρικώς προς σέ, σὺ όμως είσαι έλευθέρα, ὦ μεγάλη
Έλλάς. Τούς λαούς της Εὐρώπης δέν ήλευθέρωσαν (άπό του Ναπολεον-
τείου ζυγού) οί ήγεμόνες αυτών, άλλ' Έκείνος, ὅστις έλευθερώσει και
την Έλλάδα. Έκείνος, θραύσει τάς αλώσεις των Έλλήνων, ὁ Αἰώνιος,
ὅταν προφέρῃ τὸ «Γίνου». Ὁ Παντοδύναμος ζῆ ἔτι. Ἄς περιχέῃ σε, ὦ
Έλλάς, τὸ γλυκὺ ὄνειρον των μυθωδῶν σου αἰώνων και ή ιστορία των
ένδόξων σου ήρώων μετ' άναμνήσεων λαμπροῦ παρελθόντος. Ὡ Έλληνες,
αἱ σικαὶ των πεσόντων ὑπέρ της Έλλάδος άγωνιστῶν προτρέπουσιν ὑμᾶς
νά μή άπαυδήσητε έν τῷ άγῶνι. Σύγχρονοι και άπόγονοι θέλουσιν εὐγνω-
μονεῖ προς ὑμᾶς. Ἐξ οὐρανοῦ οἱ πεσόντες πάλαι ήρωες ἐπιβλέπουσιν ἐπὶ
τά έργα ὑμῶν και εὐλογοῦσιν ὑμᾶς και τὸ ανθρώπινον γένος σύμπαν
μετ' ἐλπίδων φαιδρῶν προς ὑμᾶς στρέφει τὸ βλέμμα. Αἱ καρδίαι των
έλευθέρων προσεύχονται ὑπέρ της έλευθερίας ὑμῶν. Έλληνες, αγωνίσασθε
τόν άγῶνα του θανάτου. Ὑπό παντός του κόσμου ἐγκαταλειμμένοι άγω-
νίσασθε έν τῷ λυκόφωτι της έσπέρας τῷ φωτίζοντι τὰ ἐρείπιά σας.

«Έν τῇ γῆ, ὅπου ήνθησαν αἱ τέχναι, ὅπου ἐγεννήθη ὅ,τι ὠραῖον και
μέγα: ὅπου διάνοιαι σοφαὶ και σοφίας ήγεται ἐφάνησαν» έν τῇ γῆ, ὅπου
πρότερον ὁ ήλιος ἔλαμψε, πρέπει τώρα τὸ σκότος νά βασιλεύῃ; Υἱοὶ ήρώων,
μή άπαυδήσητε και αν ἔτι ἐσήμανεν ή ἐσχάτη σας ὥρα. Θέλετε αναβιώσει
έν ὠδαῖς και ὕμνοις.

» Ὁ Ἄδης σκιρτᾷ και πενθοῦσιν οἱ Ἄγγελοι: ή ανθρωπότης στενάζει
και εἰς των ήγεμονικῶν πύργων τὰ τεῖχη άντηχοῦσι κραυγαὶ εὐθυμίας,
διότι ὁ Βάρβαρος καταπατεῖ την Έλλάδα.

» Ἐξαγριωθήτωσαν έναντίον ὑμῶν οἱ πολέμιοι μισησάτω ὑμᾶς ὁ κόσμος.
Μή άπαυδάτε, Έλληνες. Ὁ θεὸς ἔπλασε τὸ φῶς από του σκότους. Έν
τῇ δεινοτάτῃ θλίψει της πατρίδος, έν τῷ θανάτῳ της άρμονίας, ὑφούται
ή ψυχῇ προς τὸν Οὐρανὸν και έν τούτῳ αναπαύεται.

» Ὁ ὀλεθρὸς σου, Έλλάς, είναι ή δόξα σου και ὁ Κύριος βοηθός σου...

» Διὰ δοκιμασίας και δι' αἵματος κεκαθαρμένη ή έλευθερία σου θά δια-
μείνη εἰς τοὺς αἰῶνας.

«Μή άντιταχθῆτε οἱ πολέμιοι της Έλλάδος. Του Παντοδυνάμου ή
θέλησις ἐκηρύχθη: ὑποτάχθητε εἰς τὰ νεύματα αὐτῆς.

«Τίς ανθρωπος δύναται νά μεταβάλῃ την ήμέραν εἰς νύκτα; Την φλό-
γα θέλετε νά σβύσητε δι' αἵματος και αὐξάνετε μόνον την φλόγα».

Ἐτι δριμύτερον του βασιλέως ποιητοῦ καταφέρεται έναντίον της μισελ-
ληνικῆς αἰσχροκερδοῦς πολιτικῆς συντροφίας Καστελρήγου, Μεττερνίχου,
Γέντς και Λεβζέλτερν ὁ φλογερὸς ποιητῆς Γουλιέλμος Μύλλερ έν οἷς
καυστικώτατα άναφωνεῖ:

(Έν τῇ «Έλλάδος ἐλπίδι») «Ἀδελφοί, μή ζητεῖτε βοήθειαν μακρόθεν.

Ἐλπίζεις πλέον; μή κτίζε πύργους ἐπὶ της ἐλπίδος της έλευθερίας σου

Ἡουχίαν και εἰρήνην θέλει ή Εὐρώπη: διὰ τί ἐτάραξες αὐτήν;

Διατί ἐθελοουσίως άπετύφλωσας σεαυτήν μετὰ της μανίας της έλευθερίας;

(Έν τοῖς Σταυροφόροις) «Ἐξω σὺ, ὅστις μετ' άναιδούς στόματος την έλευ-
θερίαν καλεῖς άνταρσίαν,

Και τὸν ήρωϊκὸν άγῶνα των Έλλήνων οἰκτεῖρεις ὡς τύφλωσιν,

Σὺ ὅστις μετὰ της λεπτῆς σου πολιτικῆς τορνεύεις άποδείξεις

Ἐπι δύνανται τις νά πνίξῃ την ενθροπότητα διὰ της ὁδοῦ της νομι-
μοφροσύνης..

(Έν τῷ «Ποντίῳ Πιλάτῳ») Ὡ, φέρετε χέρνιθα ἱερὸν άμίαντον.

Πιλάτε νίψον την χεῖρά σου, πλύνον τὸ στόμα σου.

Ἡ χεῖρ σου είναι μαύρη από μέλανος, τὸ στόμα σου ἐλκῶδες από
δηλητηρίου.

(Έν τῇ «Λοιμοβλήτῳ έλευθερία», έναντίον του ὑπό της Αὐστρίας έναντίον
των Έλληνικῶν πλοίων διαταχθέντος και κηρυχθέντος άποκλεισμοῦ). Τί
τοσοούτον άγωνιωδῶς κράζει ὁ των Φαρισαίων λαὸς ἀνά πάσας τάς
χώρας;

Τὰς κεφαλὰς πεπασμένος παχυλῶς μετὰ κόνεως και διαρρηγνύων
τὰ ἱμάτια;

«Βοῶσιν αὐτοί» «Κλείσατε τοὺς λιμένας, περιφράξατε αὐτοὺς ταχέως,
Τὰ μεθόρια κλείσατε και τὰς παραλίας διὰ πλοίων και λέμβων.

Ἐλοῖμος είναι έν ταῖς τάξεσιν αυτών. Ἡ έλευθερία αὐτῇ προσε-
βλήθη ὑπό λοιμοῦ.

Μή ἐπιτρέπετε εἴσοδον μηδενὶ ἐξ Έλλάδος ἐρχομένῳ,

Ἴνα μή ή έλευθερία φέρῃ τὸν λοιμὸν αὐτῆς εἰς τὰς ὠραίας ἡμῶν χώρας».

Ἄλλὰ και ὁ μέγας γερμανὸς ιστοριογράφος του 19 αἰῶνος Γερβίνος
αναφέρων τοὺς ὑπό της κακοήθους Αὐστριακῆς πολιτικῆς του Μεττερ-
νίχου και της Ἀγγλίας του Καστελρήγου προβαλλομένους ισχυρισμοὺς
ὅτι ὁ Έλληνικὸς άγὼν ήτο επανάστασις προσελθοῦσα ἐκ των άνατρεπτικῶν,
προς άνατροπὴν ήγεμονικῶν θρόνων άποβλεπουσῶν συνωμοσιῶν της έν
Εὐρώπῃ επαναστατικῆς μερίδος, λέγει: «Ἄν ή Έλληνικῆ επανάστασις
μή εἶχε χαρακτῆρα οὕτω βαθέως τραγικόν' αν μή ή φρικώδης σοδαρότης
των πολυετῶν άγώνων και των παντοειδῶν συμφορῶν και καταβλίψεων

ἐξήρτατο ἀπὸ τοῦ ἰδιοτρόπου παγιῶν τῶν ἰσχυρῶν. ἤθελέ τις ἐπιχειρήσει νὰ γράψῃ τὰ διπλωματικά μέρη τῆς ἱστορίας ταύτης ὡσπερ σάτυρον χλευαστικῆν διότι σπανίως ἐν τῷ μυστηριώδει μίτῳ τῆς ἱστορίας τοσοῦτον φανερώς ἐφάνη τὸ δίκτυον, σπανίως δὲ ἐγένετο γνωστὸν πῶσον ἀσθενεῖς καὶ εὐτελεῖς εἰσιν αἱ δυνάμεις αἱ ἰθύνουσαι τοσοῦτον συγχῶς τὰς μεγάλας τύχας τῶν λαῶν».

Ἄλλ' οὐδεὶς ἴσως δικαιότεραν καὶ εὐγλωττοτέραν, (εἰ καὶ ἀσυνειδήτως καὶ ἀκουσίως) ἐξήγγειλε καταδικῆν τῆς Μεττερνιχείου ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀγῶνι πολιτικῆς τῆς καταγγελθείσης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐκ τῶν τροφίμων τῆς διπλωματικῆς σχολῆς τοῦ Μεττερνίχου, τοῦ στρατιωτικοῦ διπλωμάτου Πρόκες. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὁ εἰπὼν ὅτι ὁ Μεττερνίχος κατὰ τὰς περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως διαπραγματεύσεις «ἀπέδειξεν ἀπάσας τὰς ἀρετὰς κυβερνήτου διὰ σπιθαμὰς χειρὸς διευθύνοντος τὸ πλοῖον, ἐξ οὗ ἐξήρτατο ἡ τύχη πολλῶν κρατῶν, ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων καὶ τετραραγμένης θαλάσσης» καὶ ὅτι «τὸ μέρος τοῦτο τοῦ σταδίου τοῦ Αὐστριακοῦ ὑπουργοῦ εἶναι ἐκ τῶν τὰ μάλιστα κλειστάτων αὐτῶν» κατήντησεν ἐπὶ τέλους νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ «Μεττερνίχος ἐπεδίωξεν ἐπὶ ἔτη πολλὰ νὰ κωλύσῃ τὸν θρίαμβον τῶν Ἑλλήνων, χωρὶς ὅμως νὰ δυνήθῃ νὰ κατορθώσῃ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ τοῦτον, καὶ τοῦτο κατὰ τὰς βουλὰς τῆς θείας Προνοίας, διότι πᾶσα ἡ Εὐρώπη κατεπολέμει τὴν διαγωγὴν τῆς Αὐστρίας, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ Εὐρώπη συνεπάθει τοῖς Ἕλλησι. Καὶ αὐτὰ τὰ ὄργανα τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως ὑπέκυψαν εἰς τὴν τοιαύτην βροχήν.» Ἄλλ' ἐὰν ὁ Πρόκες τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἐναντίου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος πολέμου τῆς Αὐστριακῆς πολιτικῆς ἀποδίδῃ εἰς τὰς βουλὰς τῆς θείας Προνοίας, εἰς τὰς αὐτὰς βουλὰς τῆς θείας Προνοίας ἀποδίδομεν καὶ ἡμεῖς τὸ γεγονός ὅτι ἠδυνήθη ἡ πολιτικὴ ἐκείνη νὰ σωρῆσθαι τσοῦτ' ἀσχετοῦ συμφορὰς τῆ ἀγωνισομένη Ἑλλάδι, ἵνα καὶ ἐν τῷ μεγέθει τῶν συμφορῶν τούτων, ὅπως καὶ ἐν τῷ μεγέθει τῆς προκαλεσάσης ταύτας φανερότητος τῆς πολιτικῆς ἀσχετοκερδείας, διαλάμψῃ ἔτι πλέον τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

«Ταλαιπωρῶσιν χρὴ πάτριον γὰρ ὑμῖν τοῖς πόνοις τὰς ἀρετὰς κατ᾿ ἄσθαι» ἔλεγεν ὁ πάλαι Κορίνθιος ῥήτωρ τοῖς Σπαρτιάταις, Ἡ ἀλήθεια αὕτη ἐξεδηλώθη ἐν τῇ μεγαλοπρεπεστάτῃ τραγικῇ αὐτῆς ἐκφάνσει καὶ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀγῶνι. Ἡ ἐπαναστάσα Ἑλλάς πᾶσα ἠρημώθη πόλεις κατεστράφησαν, κῶμαι ἠφανίσθησαν, πολλὰ μυριάδες ἀνδρῶν ἀλκίμων ἔπεσον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης· ἄλλα πολλὰ μυριάδες γυναικῶν καὶ παιδῶν ἐξηνδραποδισμένων ἐπλήρουν τὰς ἀγορὰς τῆς ἐν Ἀνατολῇ ἀνθρωπεμπορίας ἀπὸ Σταμποῦλ μέχρι Δαμασκοῦ καὶ Καΐρου καὶ Μαρόκου· πᾶσα ἡ γῆ κατέστη χέρσος· ἐν Μεσσηνίᾳ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ μόνη ἐξερριζώθησαν 60 χιλιάδες ὀπωροφόρων δένδρων· ἡ Πελοπόννησος πᾶσα προώριστο ὑπὸ τοῦ Βαρδάρου νὰ μεταβληθῇ εἰς ἔρημον νέον Σουδᾶν διὰ μεταικεσίας Μαύρων·

ἀπ' Ἀθηνῶν μέχρι Θιβῶν οὐδενὶ συνήντα ὁ διαδάτης εἰρηνικῷ ἀνθρώπῳ, οὐδὲ μίαν εὑρίσκε καλύδην πρὸς ἀνάπυσιν στιγμιαίαν, οὐδὲν τεμάχιον ἄρτου πρὸς ἀναζωογόνησιν. Καὶ ὑπερβεν τῆς ἐρημίας ταύτης, τῆς προσελθούσης ἀπὸ ἀγῶνος ιδέας μεγάλης ἐναντίον βαρβαρότητος, μίαν μόνην ὑπερίπτουσα εἰκὼν ιδεώδης ἐν ὄψει πενθίμως αἰγλήεσσα, μεγαλοπρεπῶς τανύουσα τὰς πενθίμως ὑπερφάνους πτέρυγας αὐτῆς ἀπὸ τῆν «ὀλόμαυρον βράχιν» τῶν Ψαρῶν μέχρι τῶν πυρικαύστων ἐρειπειῶν τοῦ Μετολογίου καὶ ἀπὸ τῶν αἰμόδρέκτων Μακεδονικῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τῶν τυραννοκτόνων κλιτύων Ταυρέτου καὶ Ἰδῆς· καὶ αὕτη ἦν ἡ μετὰ τῶν Ἑλλήνων συνιδιοκτητῆς τῆς Ἑλλάδος Δόξα, μελετώσα πανταχοῦ, ἐν τῇ γῆ, ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐν τῷ ἀέρι καὶ ἐν τῷ αἰθέρι τὰ λαμπρὰ παλληκάρια· μὴ δυναμένη νὰ φέρῃ θαλλὸν ἐλαίας ὑπὲρ τὴν αἰμόρροτον γῆν, ἀλλὰ μηδὲ δάφνης φύλλον εὐρίσκουσα, ἵνα στῆσῃ τὰ μελετώμενα παλληκάρια, μόνη δὲ αὐτῇ ἐκ μέρους πάντων φοροῦσα ἐπὶ τῆς κόμης «στεφάνι καρωμένο ἀπὸ τὰ ὀλίγα χορτάρια, ποῦ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ» ὡς εἶπεν ὁ ἔξοχος ἐθνικὸς ἡμῶν ποιητής. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἐν τῇ ὑπερτάτῃ ταύτῃ στιγμῇ τῆς πρὸς τὸν θάνατον πάλης, καθ' ἣν καὶ οἱ ἐνθουσιωδέστατοι τῶν φιλελλήνων μόνην παραμυθίαν ἑαυτοῖς εὑρισκον τὴν ἐν ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς ἀναβίωσιν τῆς Ἑλλάδος, αἱ ἀπὸ τῶν δυτικῶν παραλίῶν τῆς Πελοποννήσου ἐκπεμπόμεναι βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ τῶν κροτούντων ἐνταῦθα τηλεθέλων ἤγγελλον τῇ Ἑλλάδι ὅτι τὸ ὠρολόγιον τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἐστήμεινε τὴν ὥραν τῆς ἱστορικῆς δικαιοσύνης καὶ ἡ τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ παρακολουθοῦσα Δίκη καὶ μετὰ ταύτης ἡ Νίκη ἀντεφθέγγοντο πρὸς τὴν ὑπεριπταμένην τῆς Ἑλλάδος γῆς Δόξαν, καὶ ἡ μέχρι τρίτου οὐρανοῦ ἐξικνουμένη νῦν φωνὴ λαῶν φωνὴ Θεοῦ γινομένη ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς γῆς καὶ τοὺς ὑπηρέτας αὐτῶν. «Ἡ μάχη τοῦ Ναυαρίνου, ἔγραψεν ὁ Pierre le Brun, ἦτο κατόρθωμα λαῶν. Ὁ ἀλλαγμὸς ἐπὶ τῇ νίκῃ, ὁ ἐκπεμπόμενος ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν, εἶναι ἴσως ὁ πρῶτος ἀλλαγμὸς, ὃν μετὰ πολλοὺς αἰῶνας οἱ λαοὶ πάντες ἐδέξαντο μετὰ συμπαθείας κοινῆς. Τὸ πυροβόλον τοῦ Ναυαρίνου ἦτο πυροβόλον ἀγγέλλον τὴν ὕψωσιν καὶ ἀνάρρησιν τῆς κοινῆς γνώμης, ὑψουμένης ὑπεράνω τῶν θρόνων τῶν ἡγεμονικῶν, γινομένης τὸ πρῶτον ἀληθοῦς βασιλίδος διαθετούσης στόλους καὶ πυροβόλα, διδούσης διαταγὰς τοῖς ναύαρχοις καὶ συναρπαζούσης τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς ὥστε ν' ἀναγνωρίσωσι τὰς νίκας καὶ ἰδιοποιηθῶσι τὰς δάφνας αὐτῆς.»

Ἄλλ' ἐν συναυλίᾳ μοναδικῇ καὶ θαυμασίᾳ πρὸς τὸν φιλελεύθερον τοῦτον φιλέλληνα καὶ ὁ συντηρητικώτατος ὑπουργὸς τοῦ ἀπολυταρχικωτάτου τῶν ἡγεμόνων καὶ πρωτοστάτου τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ὁ κόμης Νεσσαερωδῆς, ἔγραψε πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ Ρώσον πρεσβευτὴν πρίγκηπα Τριτσίσεφ «Τὶ θέλει ἄρα γε εἰπεῖ ὁ φίλος μου Μεττερνίχος» περὶ τοῦ

θριάμβου τούτου της **δυνάμεως** ἐναντίον της **περὶ τῶν ἀρχῶν** προλήψεως; Οἱ ναύαρχοι κατέστησαν ἄξιοι ν' ἀναλάβωσι τὴν διεύθυνσιν τῶν Ἀδελῶν ἕνα διευθύνωσι τὴν πολιτικὴν αὐτῶν». Ταῦτα ἔγραψεν ὁ Ρῶσος ὑπουργὸς ὅτε ὁ κύριος αὐτοῦ, ὁ ἡγέτης τῆς Ἱερᾶς ἀντεπαναστατικῆς Συμμαχίας, ἐτίμα καὶ ἤμειβεν ἐπιδεικτικῶς τοὺς τρεῖς ναύαρχους δι' ἀριστείων, ἔργῳ δηλῶν οὕτω καὶ κηρύττων τὴν ἡτταν καὶ τὴν εἰς τὴν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀγῶνι θριαμβεύουσαν ὑψηλοτέρην ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως ὑποταγῆν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Ἀλλὰ τὸ Ναβαρίνον ἦτο ἀρχὴ μόνον τοῦ θριάμβου τῆς Ἰδέας τοῦ ἀγῶνος ἐναντίον τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Μείζων ἔτι καὶ ὀριστικώτερος καὶ λαμπρότερος ἠκολούθησεν αὐτῷ θρίαμβος δεσμεύων εἰς τὸ θριαμβευτικὸν ἄρμα, δίκην αἰχμαλώτων, αὐτοὺς τοὺς μεγάλους καὶ κραταιοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Ὁ τῆς Ἀγγλίας βασιλεὺς Γεώργιος Δ'. ὁ φρίττων ἐπὶ τῷ ὀνόματι μόνον τῶν Ἑλλήνων ὡς συνωνύμῳ τῇ ἐπαναστάσει καὶ ἀποτροπιζόμενος τὴν ὄψιν τοῦ Καποδιστριαίου ὡς Ἑλληνοσυνδεομένου πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων, ἠναγκάσθη νὰ πέμπῃ μοῖραν ναυτικῆν κραταιὰν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας πρὸς διεκδίκησιν τῶν δικαίων τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐν Γαλλίᾳ δὲ ὁ βασιλεὺς Κάρολος Γ', ὁ τελευταῖος τῶν ἀπολυταρχούντων βασιλέων τῆς χώρας ταύτης, ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ ἐναντίον τῆς ἐπαναστάσεως ἀμειλίκτου πολέμου, ὁ πατὴρ τοῦ δουκὸς Ἀγγουλέμης τοῦ κατ' ἐντολὴν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ὑπερβάντος τὰ Πυρηναία μετὰ Γαλλικῷ στρατοῦ, ἕνα καταλύσῃ τὸ φιλελεύθερον πολίτευμα καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀπολυταρχίαν ἐπὶ τὸν θρόνον τὸν Ἰσπανικόν, ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ χριστιανός, τὴν καρδίαν, καὶ καλῶν τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα «Χριστιανικὴν ἐν Ἀνατολῇ Βαυθέαν», οὐ μόνον μετέσχε τῆς Ἀγγλορωσικῆς ὑπὲρ Ἑλλάδος συμμαχίας καὶ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου ταμείου αὐτοῦ δαφιλῶς ἐτροφοδότησε τὸ λιμῶντον ταμεῖον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως καὶ στρατὸν εἰς Πελοπόννησον πρὸς ἐκδίωξιν Αἰγυπτίων καὶ Τούρκων ἐξέπεμψεν. Ἀλλ' ὁ μέγιστος θρίαμβος τῆς Ἰδέας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἦτο ὅτι αὐτὸς ὁ πρωτοστάτης τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ πρωτοστάτης μέγας τῆς ἀπολυταρχίας καὶ πατὴρ καὶ προστάτης ὑπὸ τῶν ἀπολυταρχούντων ἡγεμόνων προσαγορευόμενος, τρόμος καὶ μύσος τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ αὐτὸς τρέμων καὶ μυστατόμενος τὸ ὄνομα τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ μέγας καὶ κραταῖος Τσάρος καὶ αὐτοκράτωρ πικρῶν τῶν Ρωσιῶν Νικόλαος Α', οὐ μόνον προκατήρξατο τοῦ ὑπὲρ τοῦ θριάμβου τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔργου χωρισθεὶς ἀπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ συμμαχίας μετὰ τῆς Ἀγγλίας τοῦ Γεωργίου Καννιγγος, οὐ μόνον στόλον Ρωσικὸν ἐπέμψεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας, οὐ μόνον αὐτὸς μόνος τῶν τριῶν συμμαχούντων ἡγεμόνων ἀπένευμεν ἀριστεία τοῖς τρισὶ ναύαρχοις, οὐ μόνον ἐκ τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτοῦ ταμείου (ὅπως καὶ ἡ Τσα-

ρίνα Ἀλεξάνδρα) ἐδωραῖο χρῆματα ἔσθονα τοῖς ἀγωνιζομένοις Ἑλλησιν ἀλλὰ καὶ μόνος αὐτὸς κηρύξας πόλεμον ἐναντίον τοῦ σουλτάνου, αὐτὸς ἡγήμενος τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, πρῶτος αὐτὸς (μετὰ τὸν εἰδωλολάτριν μέγαν ἡγεμόνα Σβατοσλαβὸν τοῦ 10 αἰῶνος) τῶν Τσάρων διαβάς τὸν Δανοῦσιον, ἐν δυοῖ στραταίαις χαλεπαῖς, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ Δαίβιτς γενομένην ὑπέροικσιν τοῦ Ἀἴμου ὑπερήγορον τῷ Τούρκῳ τὴν συνθήκην εἰρήνης ἐλείπειν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἕως τὸ 10 ἄρθρον, τὸ συνταχθὲν καθ' ὑπαγόρευσιν αὐτοῦ τούτου τοῦ Τσάρου, ἐπέβαλλε τῷ σουλτάνῳ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἰδρυθημένου Ἑλληνικοῦ κράτους ἐντὸς τῶν εὐρυτάτων ἐκ τῶν πολλῶν μέχρι τότε προταθέντων ὁρίων καὶ τὸ ἄρθρον τοῦτο τῆς συνθήκης ὁ μέγας Ἀγγλος φιλέλλην Γλάδστον ὠνόμασεν ἐνδοξὸν συμβόλιον διεθνὲς τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ κράτους.

Οὕτω μέγιστον ἀποτέλεσμα εὐεργετικὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τὴν σύγχρονον Εὐρώπην ὑπήρξεν ἡ γενικῶς ὑπὸ πάντων τῶν πονοδαίων ἱστοριογράφων καὶ πολιτειολόγων ὁμολογουμένη ἠθικὴ κατὰπτωσις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ ἡ ταύτη ἐπακολουθήσασα ἐπὶ τοῦ θετικοῦ ἐδάφους τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς διὰ τῆς μεταξὺ Ρωσίας καὶ Αὐστρίας ἐπελευθέρσεως διαστάσεως ὀριστικῆ διαλύσεως αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέρως ὁ ἀγὼν ὁ Ἑλληνικὸς λίαν εὐεργετικῶς ἐπέδρασεν ἐπὶ τὰς τύχας τῶν μεγάλων ἐθνῶν. Ἐν Ἰταλίᾳ ἐνισχύθη διὰ τούτου ἡ ἰδέα καὶ τὸ αἶσθημα τῆς τε ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ἐν Γαλλίᾳ αἱ φιλελεύθεραι πολιτικαὶ μερίδες ἐνισχυθεῖσαι ἐκ τῆς διαλύσεως τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας κατέλυσαν τῷ 1830 τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα ἀνευ παρεμβάσεως τῆς ἄλλης μοναρχικῆς Εὐρώπης. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἐνισχύθη ἡ φιλελεύθερα μερίς τῶν Οὐίτων. Περὶ δὲ Γερμανίας, ἐνθα κατὰ τὸν γερμανὸν συγγραφέα Ἀρνόλδον ὁ φιλελληνισμὸς ἐνεφίλοχώρησεν εἰς ὅλον τὸ ἔθνος ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων ἀρχόντων μέχρι τῶν ἐσχάτων ὑπηρέτων, ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἐδέσποσε τῆς φιλολογίας (καὶ ἐν τῇ ποιήσει καὶ ἐν τῇ μυθιστορίᾳ, καὶ ἐν ταῖς πολιτικαῖς πραγματείαις καὶ ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ), παρέσχε δὲ ὑπόθεσιν πραγματειῶν ψυχολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ καὶ εἰς ἄλλους Εὐρωπαίους συγγραφεῖς καὶ δι, καὶ εἰς Γάλλους (Gaston Caminade), ἀρκεῖ νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὸ ὑπὸ ἐνός τῶν ὀνομαστοτέρων Γερμανῶν ἱστοριογράφων τοῦ 19 αἰῶνος (τοῦ Bulle) γραφόμενον: «Ἐν τῇ δεκαετίᾳ ἐκείνῃ (τοῦ 1820—30), λέγει οὗτος, ὕφιστατο ἄλυσις γεγονότων ἱστορικῶν, ἅπερ ἐκράτυναν τὸ φρόνημα τῶν θιασωτῶν τῆς ἰδέας τῆς Γερμανικῆς ἐνότητος καὶ ἐλευθερίας ἀπελώνοντα τὴν ἀπαγοίτηυσιν ἐκείνην τὴν ὠθοῦσαν τοὺς πολλοὺς εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν παντὸς ἰδεώδους ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ. Τὰ **γεγονότα ταῦτα ἦσαν οἱ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων**. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι διετήρησαν ἐπὶ ὀλόκληρα ἕτη ἀγνὴν καὶ λαμπρὰν τὴν φλόγα τοῦ ἐνθου-

ΒΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

σιασμού και παρέσχον παραμυθίαν και ἐλπίδα καθ' ὃν χρόνον τὰ πάντα ἦγον πρὸς ἀθυμίαν και ἀπογοήτευσιν· ἐκράτησαν τὴν πίστιν ἔνθεν μὲν ἐπὶ τὸ ἀναφαίρετον τῶν ἐθνικῶν δικαίων, ἔνθεν δὲ ἐπὶ τὸ πεπερασμένον πάτης τυραννίας».

Ἄλλὰ μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἐπίδρασις και ἐπὶ τὰς τύχας συμπάσης τῆς ἑλληνικῆς τε και τῆς βαρβαρικῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἐκλείσθη τὸ μέγα ιστορικὸν χάσμα τὸ χωρίζον, ἀπὸ τοῦ 1ῷ ἰδίως αἰῶνος, τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς και ἀπεκατεστάθη ἡ γέφυρα ἡ ἐνοῦσα τοὺς δύο κόσμους ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ἐν τῷ παγκοσμίῳ ιστορικῷ ὄριζοντι.

Διὰ τῆς πολιτικῆς ἀναβιώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους ἐνεφυσήθη ζωὴ πνευματικὴ εἰς ἅπαντας τοὺς ἐν Τουρκίᾳ οἰκοῦντας χριστιανικοὺς λαοὺς. Ὁ ἑλληνισμὸς ὁ καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν διαχεόμενος νῦν ἀπὸ κέντρου ὠρισμένου και ἀσφαλοῦς, ζωογονούμενος πνευματικῶς και ἰθυνόμενος ἠθικῶς, εἰς νέαν εἰσηλθε περίοδον γονίμου και ἰσχυρᾶς ἀναπτύξεως, μεταβάλλων κατὰ μικρὸν τὴν ὄλγην ιστορικὴν ὄψιν τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ δὲ σπουδαιότατον, αὐτῇ ἡ Τουρκία ἐν τῷ μακρῷ ἀγῶνι πρὸς ἐπανάστασιν ἰδέας ὑπὸ σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἠθικῶς ὑποστηριζομένην και ἐπευφημουμένην, μετὰ τὸ τέλος τοῦ μακροῦ ἀγῶνος, ἀντὶ νὰ κατασταθῇ ἀγριωτέρα και βαρβαρωτέρα, οἶονεὶ αἰσθανομένη τὸ πρῶτον τὴν δυνάμιν και τὸ κράτος ἀγῶνος ἰδέας ὑπὲρ ἰδέας γινομένου, κατέστη ἡμερωτέρα και φιλανθρωποτέρα, ἐνεκαίνισε δὲ νέον βίον πολιτικὸν προσπελάζοντα αὐτὴν ὀπωσοῦν πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν βίον. Τέλος διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος εἰσεχώρησαν εἰς τὸ ἀνατολικὸν λεγόμενον Εὐρωπαϊκὸν ζήτημα, ὅπερ ἦτο τέως ζήτημα διανομῆς τῆς Ἀνατολῆς μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, νέα στοιχεῖα ἐγχώρια γόνιμα παραγωγῆς και προαγωγῆς αὐτοτελοῦς βίου ιστορικοῦ, παρασκευάζοντα τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου ζητήματος δι' αὐτῶν τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς τῶν λαθόντων ἀφετηρίαν ἀναπτύξεως και προόδου ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

Και ταῦτα μὲν πάντα μαρτυροῦντα λαμπρῶς τὸ ἠθικὸν και ιστορικὸν μεγαλεῖον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀποτελοῦσιν ἐνταῦθα και τὸν μέγαν ὕμνον και ἐγκώμιον αὐτοῦ. Τίσι δὲ λόγοις νῦν ὑμνήσωμεν τοὺς μεγάλους αὐτοῦργούς και ἥρωας τοῦ ἀγῶνος; Οὐδὲν ἕτερον ἐκφραστικώτερον ὑπὲρ τούτων δύναμαι νὰ εἶπω ἢ τὸ πάλιν ἐν ὁμοίᾳ που περιστάσει ρηθὲν «Ἄπερ τὴν πόλιν ὕμνησα, τούτων αἱ ἀρεταὶ ἐκόσμησαν». Και τί δύναμεθα νὰ προσθέσωμεν νῦν ἡμεῖς εἰς τὴν ἄφθαρτον δόξαν, μεθ' ἧς περιεβλεν αὐτοὺς ἡ μεγάλη ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος; Ποίοις εὐφημιῶν ἄσμασι δύναμεθα νὰ εὐφημήσωμεν τοὺς ὑπὸ τῆς ὕψιστης ποιήσεως ὑμνηθέντας και ὑπὸ τῆς ἀψευδοῦς ἱστορίας εὐφήμηθέντας; Ἡ τίσι στεφάνοις στέψωμεν ἀξίως τοὺς τᾶφους ἀνδρῶν, περὶ ὧν μάλιστα ἠγλήθευσε τὸ ὑπὸ τοῦ πάλιν μεγάλου

Ἀθηναίου ρηθὲν ὅτι «τάφρον ἐπισημότατον ἔλαβον οὐκ ἐν ᾧ καίνται μᾶλλον, ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ δόξα αὐτῶν παρὰ τῷ ἐντυχόντι αἰεὶ και λόγῳ και ἔργῳ καιρῷ ἀείμνητος καταλείπεται· ἀνδρῶν γὰρ ἐπιφανῶν πάσα γῆ τάφος, και οὐ στήλων μόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ σημαίνει ἐπιγραφή, ἀλλὰ και ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ ἄγραφος μνήμη παρ' ἐκάστῳ τῆς μνήμης μᾶλλον ἢ τοῦ ἔργου ἐνδαισιτάται». Και μήπως τοιαῦται ἐπιγραφαὶ δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης ποιητῶν εἰς τοὺς μεγάλους ἥρωας τοῦ ἀγῶνος; — Ἴδου τί ἐπέγραψε ἐπὶ τοῦ ἰδεώδους τάφου τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου ὁ προρρηθεὶς γερμανὸς μέγας ποιητῆς Γουλιέλμος Μύλλερ (ἐν τοῖς Φαναριώταις) «Ἴδου αἱ κεφαλῆαι τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν λάμπουσαι μετὰ στεφάνων μαρτύρων. Ἴδου ὁ πρωτομάρτυς Γρηγόριος ἀναμένει ἡμᾶς μετὰ στεφάνων νίκης». Και ἐπὶ τοῦ Μάρκου Βότσαρη. «Ἐλευθέρα ἀπέπτυ ἡ ἡρωϊκὴ αὐτοῦ ψυχὴ ἐκ τῶν χαινουσῶν τοῦ στήθους πληγῶν εἰς τὸ κράτος τῆς ἐλευθερίας» (ἐν τῇ εἰς Μ. Βότσαρη γ' ᾠδῇ). Ἴδου και ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ποιηθεῖσα ἐπιγραφή εἰς τὸν ἰδεώδη τάφον τοῦ Κανάρη ἐπὶ τῇ ψευδεὶ φήμῃ περὶ τοῦ ἀπὸ νόσου θανάτου αὐτοῦ εἰδήσει (τῷ 1824).

Κωνσταντῖνος Κανάρης καλοῦμαι ὁ ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ κείμενος.

Δύα στόλους ὀθωμανικοὺς ἀνετίναξα εἰς τὸν ἀέρα.

Ἐκοιμήθην ἐν Κυρίῳ ἐν τῇ κλίτῃ μου ὡς καλὸς χριστιανός.

Εἰς μόνος πόθος μου ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐτάφη μετ' ἐμοῦ,

Ὁ πόθος ἔνα ἐν συγκρούσει μετὰ τρίτου στόλου τοῦ ἐχθροῦ ἡμῶν πεταχθῆ εἰς τὸν θάνατον ἐν μέσῳ ἀστραπῶν και βροντῶν.

Ἄλλ' ὑπάρχει τις και ἄλλος ἐπαινέτης τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατριδος ἀγωνιστῶν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, ἰδεωδῶς οὗτος πρὸ χιλιάδων ἐτῶν προδιαγράφας και ἐξυμνήσας τὰς τῶν ἀνδρῶν τούτων ἀρετὰς ἐν τῷ μεγαλείῳ τῆς ὑπ' αὐτῶν καταλειφθείσης δυνάμεως τοῦ Γένους. Τὴν δύναμιν ταύτην παρακελεύεται ὁ μέγας Περικλῆς ἔργῳ νὰ θεῶνται καθ' ἐκάστην οἱ πολῖται και, ἐρασταὶ γιγνόμενοι τοῦ μεγαλείου αὐτῆς, νὰ ἐνθυμῶνται «ὅτι τολμῶντες και γιγνώσκοντες τὰ δέοντα και ἐν τοῖς ἔργοις αἰσχυρόμενοι ἄνδρες ἐκτέσαντο αὐτά, ἄνδρες οὐκ ἀξιοῦντες τὴν πόλιν στερίσκειν τῆς ἑαυτῶν ἀρετῆς, κάλλιστον δὲ ἔρανον αὐτῇ προϊέμενοι». Ἡ ἀρετὴ αὕτη εἶναι τὸ ὑπὲρ τῆς πατριδος τολμᾶν οὐχὶ τόλμην ἀλόγιστον, περὶ ἧς ὁ μέγας ποιητῆς εἶπεν «ἄπολις ὅτῳ τὸ μὴ καλὸν ξύνεστι τόλμας χάριν», ἀλλὰ τόλμην ἀρχὴν και ἀφετηρίαν ἔχουσαν τὴν πεφωτισμένην συνείδησιν, τὴν ἐν πλήρει γνώσει και συνειδήσει τοῦ καθήκοντος μετ' αὐταπαρνήσεως ἄγουσιν εἰς τὸ ἔργον και τὴν αὐταπάρνησιν και ἐθελουσίαν και αὐτοθυθίαν ὡς ὄρον ἀπαραίτητον τῆς ἐπιτυχίας ἔχουσιν, τόλμην, ἢ παροίμαρται ἡ μεγίστη ἀρετὴ τῆς αἰσχύνης, ἥτοι τῆς συναισθήσεως τῆς σμικρότητος ἀπέναντι τοῦ μεγαλείου τῆς ἰδέας τῆς ἠθικῆς ἐκείνης μετριοφροσύνης, δι' ἧς ὁ ἀνὴρ ὁ ἐργαζόμενος ὑπὲρ μεγάλης τινὸς ἰδέας, ὑποτάσσει ἑαυτὸν

εις τὸ κράτος τῆς ἰδέας, νεκρῶν ἑαυτὸν ἦτοι τὸ ἐγὼ αὐτοῦ ἐν ταύτῃ, ἔνα ζήσῃ ἐν τῇ ἰδέᾳ καὶ ἡ ἰδέα ἐν αὐτῷ. Τὴν τοιαύτην αἰσχύνην, ἐν ἣ ὁ ἀνὴρ οἴονεαι αἰσχύνεται ἑαυτὸν δι' ὅσα ἐπραξεν, ὅσον μεγάλα κἂν θεωρηθῶσι ταῦτα ὑπ' ἄλλων, μικρὰ καὶ ἀνάξια λόγου ταῦτα θεωρῶν ἀπέναντι τοῦ ὅλου προκτεῖται, ἐθεώρουν οἱ ἀρχαῖοι σύντροφον τῆς εὐψυχίας, καὶ περὶ τοιαύτης αἰσχύνης λαλεῖ ὁ Περικλῆς ὅταν λέγῃ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ὑπακούουσι μάλιστα πάντων εἰς ἐκείνους τοὺς νόμους, οἵτινες «ἄγραφοι ὄντες αἰσχύνην ὁμολογουμένην φέρουσι». Μετὰ τῆς μεγίστης δὲ ταύτης ἀρετῆς, τῆς αἰσχύνης καὶ τῆς μετὰ ταύτης συνδεομένης μετ' αὐταπαρνήσεως, τόλμης, τῆς ἐκ πεφωτισμένης συνειδήσεως ἐμπνεομένης, ἐπέδειξαν καὶ τὴν ἄλλην μεγάλην ἀρετὴν τῆς ἐν μεγάλας ἐπιβολαῖς καὶ μεγάλοις ἀγῶσιν εἰς ἑαυτοὺς πεποιθήσεως, «εἰς ἑαυτοὺς πρῶτον ἀναρτῶντες πάντα τὰ πρὸς ἐπιτυχίαν φέροντα καὶ μὴ ἐν ἄλλοις ἀνθρώποις αἰωρούμενοι, ἐξ ὧν ἢ εὐὴ κακῶς πραξάντων πλανᾶσθαι ἠνάγκασται καὶ τὰ ἑαυτῶν». Οὕτω δὲ οὐ μόνον τὴν τῶν προγόνων εὐκλείαν καὶ δόξαν δὲν ἐπεκαλέσαντο ὑπὲρ ἑαυτῶν «γνόντες ὅτι ἀνδράσιν οἰομένοις τι εἶναι οὐκ ἔστιν αἴσχιον οὐδὲν ἢ παρέχειν ἑαυτὸν τιμώμενον μὴ δι' ἑαυτοῦς, ἀλλὰ διὰ δόξαν προγόνων». Δὲν ἐπέτρεψαν ἔνα νέος τις Ἰούλιος Καίσαρ εἶπῃ αὐτοῖς: «Ἔως πότε οἱ νεκροὶ συνηγορήσουσιν ὑπὲρ τῶν ζώντων;» Τούναντιον δὲ καταδικασθέντες ἀπανθρώπως καὶ ἀντιχριστιανικῶς ὑπὸ τῆς Συνόδου τῶν ἰσχυρῶν τῆς Εὐρώπης ἐν Βερόνῃ (1822) καὶ βλέποντες ἀποκηρυσσόμενον τὸν ἀγῶνα αὐτῶν ὡς ἐπανάστασιν ἀνατρεπτικὴν τοῦ ἡθικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ καθεστώτος, καὶ ἐγκαταλειφθέντες εἰς ἑαυτοῦς, οὐδαμῶς ἀπέγνωσαν οὐδ' ἐλειποφύγησαν, ἀλλὰ μεγαλοφῶνως ἐκήρυξαν καὶ ἐξύμνησαν ἐν ἄσματι τὴν μόνην ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸ δίκαιον αὐτῶν καὶ εἰς τὸ «σπαθί καὶ τὸ τουφέκι» ἀνατιθεμένην ἐλπίδα καὶ ὑπεχρέωσαν οὕτω καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος κεκηρυγμένους ὑπερμάχους τῆς καταδικασίας αὐτοῦς πολιτικῆς (τὸν Αὐστριακὸν διπλωμάτην Πρόξες) νὰ γραφῶσιν: «Οὐδεμία φωνὴ ὑψώθη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ Συνόδῳ... αὕτη ἐθεώρησε τὰ ἔγγραφα τῶν Ἑλλήνων ὡς ἄτοπα καὶ ἀθάρδη... Οἱ Ἕλληνες ἀπεκηρύχθησαν ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων **ἦτο δὲ καλὸν τοῦτο διότι μόνον ἀφ' ἑαυτῶν ἔμελλον ν' ἀποκατασταθῶσιν.** Οἱ ὑπερόπται καὶ ἐπιπόλαιοι ἄνδρες τῶν Κυβερνήσεων (λέγει δ' Αὐστριακὸς διπλωμάτης Πρόξες) δὲν ἐθεώρησαν ἀντάξιον τοῦ κόπου ν' ἀποβλέψωσι πρὸς αὐτούς, οἱ φιλόανθρωποι ἔδειξαν συμπάθειαν, οἱ δὲ συνετώτεροι ἀνέμενον νὰ **ἴδωσιν αὐτοὺς ἐν τῇ διὰ πυρὸς δοκιμασίᾳ τῶν κινδύνων**».

Μέγιστον δὲ καὶ λαμπρότατον καὶ εὐεργετικώτατον εἰς τὰς μελλούσας γενεὰς ἔργον τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821 εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ μόνον τὰς ἑαυτῶν ἰδέας, τὰς διανοίας, τὰ φρονήματα καὶ τὰ αἰσθημὰτα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑαυτῶν μένος, τόλμην, ρώμην καὶ ἀλκὴν ἐκληροδό-

τησαν εἰς τὰς μετ' αὐτοὺς γενεὰς καὶ διὰ καὶ εἰς τὴν νῦν ἐν ἡλικίᾳ ἐσθλὴν γενεάν, καὶ καταταχθέντες εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐν τῷ μεγάλῳ πανθέῳ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους πληρῶντων αὐτὸ ἡρώων, κτησάμενοι αὐτοὶ ἐκκληροδότησαν καὶ εἰς τὴν παρούσαν γενεάν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπαναλαβεῖν τὸ πρὸ χιλιᾶδων ἐτῶν διὰ τοῦ θεοῦ στόματος τοῦ Πλάτωνος ὑπὸ τῶν μέχρι τότε ὑπὲρ πατριδος πεσόντων ἡρώων πρὸς τοὺς ἐπιγιγνομένους ρηθὲν καὶ κηρυχθὲν: «Ὁ παῖδες, ὅτι μὲν ἔστε πατέρων ἀγαθῶν, αὐτὸ μὴ γινέτω τὸ νῦν παρὸν ἡμῖν δὲ ἐξὸν ἔῃν μὴ καλῶς, καλῶς αἰρούμεθα μᾶλλον τελευτᾶν, πρὶν ὑμᾶς τε καὶ τοὺς ἔπειτα εἰς ὀνειδῆ καταστῆσαι καὶ πρὶν τοὺς ἡμετέρους πατέρας καὶ πᾶν τὸ πρόσθεν γένος αἰσχύναι, ἡγούμενοι τῷ τοῦ αὐτοῦ αἰσχύνοντι ἀδίκωτον εἶναι καὶ τῷ τοιοῦτῳ οὔτε τινα ἀνθρώπων οὔτε θεῶν φίλον εἶναι οὔτ' ἐπὶ γῆς οὐδ' ὑπὸ γῆς τελευτήσαντι... ὧν ἕνεκα καὶ πρῶτον καὶ ὕστατον καὶ διὰ παντὸς πάσαν πάντως προθυμίαν πειρᾶσθε ἔχειν, ὅπως μάλιστα μὲν ὑπερβαλεῖσθε καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς πρόσθεν εὐκλείᾳ· εἶδὲ μὴ, ἵστε ὡς ἡμῖν, ἂν μὲ νικῶμεν ὑμᾶς ἀρετῇ, ἢ νίκη αἰσχύνην φέρει, ἢ δὲ ἦττα, ἂν ἡττώμεθα, εὐδαιμονίαν». Ἐπάρχει λοιπὸν κατὰ τὸν μέγαν Πλάτωνα καὶ νίκη φέρουσα αἰσχύνην τοῖς νικῶσιν· εἶναι δὲ αὕτη ὅταν νικῶσιν οἱ πατέρες τοὺς παῖδας εὐκλείᾳ καὶ ἦττα φέρουσα εὐδαιμονίαν τῷ ἡττημένῳ, εἶναι δὲ αὕτη ὅταν οἱ πατέρες νικῶνται ὑπὸ τῶν παίδων εὐκλείᾳ. Πάντως ἢ ἐν τοῖς λόγοις τούτοις ἐξηγγελλομένη μεγάλη ἡθικὴ ἀλήθεια δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ κατὰ γράμμα ὡς λέγουσα ὅτι πᾶσα νέα γενεὰ πρέπει νὰ διαπράττῃ ἔργα ἐξωτερικῶς μέλζοντα τῶν τῆς ἡγουμένης. Τὴν ὀρθὴν δὲ ἐρμηνείαν τῶν λόγων διδόντες αὐτοὶ οἱ διὰ τοῦ φιλοσόφου λαλοῦντες πατέρες τῶν Ἀθηναίων προσθέτουσι τοῖς ἄνω εἰρημένοις: «μάλιστα δ' ἂν νικῶμεθα καὶ ὑμεῖς νικῶντες, εἰ παρασκευάσασθε τῇ τῶν προγόνων δόξῃ μὴ κατεχρησόμενοι μηδ' ἀναλώσοντες αὐτήν».

Ἴδου λοιπὸν ἢ νῦν εἰς τὰς συνειδήσεις καὶ τὰς διανοίας ἡμῶν ἡχοῦσα ἀπ' αἰῶνων, ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν μυθικῶν βασιλέων καὶ ἡρώων μέχρι τῶν ἡρώων τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, μέχρι τῶν ἀειμνήστων βασιλέων Ὁθωνος καὶ καὶ Γεωργίου, ἀπὸ τῶν ἀοράτων κόσμων ἐκπεμπομένη φωνὴ παραινέσεως καὶ διαθήκης: νὰ μὴ καταχρώμεθα τοῖς οἷς ἐκκληρονομήσαμεν παρ' αὐτῶν ἀγαθοῖς: τῇ εἰς Θεὸν πίστει καὶ εὐσεbeίᾳ, καὶ τῇ διὰ ποταμῶν αἵματος κτηθείσῃ ἐλευθερίᾳ· νὰ μὴ παρίδωμεν τὴν ἱεράν καὶ ἀμώμητον ἡμῶν πίστιν ἀσεβῶς καταδικωκομένην καὶ καθυβριζομένην· νὰ μὴ ἀνεχώμεθα τὴν θεῖαν καὶ ἱεράν γλῶσσαν τῶν πατέρων, τὴν κορωνίδα τῆς δημοκρατίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ χώρῳ τοῦ καλοῦ, τὴν προωρισμένην νὰ ἦ ὄργανον ἐξαγγελίας τῶν ὑψίστων πνευματικῶν καὶ πρακτικῶν ἀληθειῶν, καὶ εὐγενεστάτων φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων· τὴν γλῶσσαν τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην φιλοσοφοῦσαν καὶ προσπελάζουσαν τὸν ἀνθρώπον πρὸς τὸν Θεόν,

νά μή ανεχώμεθα τούτην στρεβλωμένην καὶ διαφθειρομένην χάριν βίου κατηνώδους καὶ γινομένην ὄργανον τῶν ἀθεΐας καὶ ὕλοφροσύνης ἐκδηλώσεων· νά μή ανεχώμεθα τὴν ὑπονόμευσιν καὶ κινδύλους τῆς ἀπ' αἰῶνων παραδοθείσης ἡμῖν καὶ ἄλλως συμφυοῦς τῇ ἐλληνικῇ φύσει καὶ ἱστορίᾳ ἀληθοῦς ἐλευθερίας καὶ ἰσονόμου πολιτείας τῆς διοικουμένης, κατὰ τὸν Ἕλληνα τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν φιλόσοφον· αὐτοκράτορα Μάρκον Αὐρήλιον, ἐν ἰσότητι καὶ ἰσηγορίᾳ, καὶ «βασίλειαν ἐθνικὴν τιμῶσαν μάλιστα πάντων τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀρχομένων», βασιλείαν ἀρκούντως ἐλληνικὴν, ἀρκούντως δημοτικὴν καὶ δημοφιλή, ἀρκούντως φιλόλαον καὶ λαοφιλή, ὥστε νά διατελῇ διηνεκῶς ἐν πλήρει ἀρμονίᾳ καὶ ἀγάπῃ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ καὶ ἀρκούντως ἰσχυρὰν καὶ κραταίαν διὰ τῆς ἐκ τῆς ἐνιαΐας συνειδήσεως τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἀρρομένης ἡθικῆς δυνάμεως, ὥστε νά προφυλάττῃ τὴν ἐλευθερίαν τούτην ἀπὸ τε τῆς τυραννίας καὶ ἀπὸ τῆς ἀναρχίας, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς χειρίστης τούτων συζυγίας, τῆς ἀναρχικῆς τυραννίας καὶ τῆς τυραννικῆς ἀναρχίας. Ἡ δὲ παρούσα γενεὰ εὐτυχῶς γινώσκουσα ὅτι τὸ φυλάξαι τὰ ἀγαθὰ χαλεπώτερον ἐστὶ τοῦ κτήσασθαι αὐτὰ, οὐ μόνον ἀγωνίζεται ἀγῶνα κρατερόν ἐν μέσῳ δεινῶν ἐναντιωμάτων καὶ ἀντιξίων περιστάσεων ἵνα σώξῃ τὰ ἀγαθὰ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ διὰ λαμπρῶν πολυετῶν ἀγῶνων, ἄθλων καὶ τροπαίων οὕτω προήγαγε καὶ προσεπέλασε πρὸς τὸ τέρμα τὸν ἀγῶνα τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀπὸ αἰῶνων ἀρξαμένου ἔργου τῆς πολιτικῆς ἀνορθώσεως τοῦ ἐλληνικοῦ γένους, ὥστε αἱ μετ' αὐτῆν ἐπιγινομένοι γενεαὶ οὐ μόνον νά ἐπιστέψωσι τὸ ταύτης ἔργον, ἀλλὰ καὶ νά προάγωσι διηνεκῶς καὶ τὸ ἕτερον μέγα ἔργον τὸ προορισθὲν τῇ ἐλληνικῇ φυλῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας, τὸ ἔργον τῆς ἡθικῆς καὶ πνευματικῆς κατακτῆσεως τοῦ κόσμου ἐν τῷ προσήκοντι μέτρῳ. Κατακτητικὸν ὑπὸ τὴν συνήθη φυσικὴν καὶ ὕλικὴν ὄψιν καὶ ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ πράγματος οὐδέποτε οὐδαμῶς ὑπῆρξε τὸ γένος τὸ ἐλληνικὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἀλλὰ κατάκτησις καὶ κοσμοκρατορία πνευματικὴ ὑπῆρξε πάντοτε τὸ διηνεκὲς καὶ κληρονομικὸν πατροπαράδοτον ἔργον τοῦ ἐλληνικοῦ γένους ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου, ἔργον μὴ διακοπὴν οὐδ' ὑπ' αὐτὴν τὴν τῶν ξένων κατακτῆσεων ἐξουσίαν καὶ κράτος, οὐδ' ὑπ' αὐτὴν τὴν Ὀθωμανικὴν τυραννίαν. Καὶ νῦν οὐ πᾶν πόρρω φαίνεται κείμενος ὁ χρόνος, καθ' ὃν ὀλοσχερῶς ἐπιδοθήσεται εἰς τὸν νέον μέγαν τοῦτον ἀγῶνα, ἵνα στήσῃ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Καυκάσου μνημεῖα καὶ τρόπαια Προμηθέως καὶ Ἡρακλέους, καὶ ἵνα νέος τις Περικλῆς εἴπῃ περὶ τῆς νέας Ἑλλάδος ὅτι πᾶσαν μὲν θάλασσαν καὶ γῆν ἐσοβατὸν τῇ ἑαυτῆς τόλμῃ κατηνάγκασε γενέσθαι, πανταχοῦ δὲ ἀρετῆς καὶ μεγαλοουργημάτων δόξης μνημεῖα συγκατέφικισεν· νέος δὲ τις Ἰσοκράτης κηρύξῃ ὅτι ἡ νέα Ἑλλάς «τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα ἐποίησε

μὴ μόνον τοῦ γένους, ἀλλὰ καὶ τῆς διανοίας γνώρισμα εἶναι, καὶ Ἑλληνας καλεῖσθαι μὴ μόνον τοὺς τῆς φύσεως τῆς ἐλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῆς διανοίας τῆς Ἑλληνικῆς μετέχοντας». Ἀλλὰ πρὶν ἢ τὸ ἐλληνικὸν γένος πάσῃ δυνάμει ἐπιληφθῇ ὀλοσχερῶς τοῦ ἔργου τούτου τῆς πνευματικῆς κατακτῆσεως καὶ κοσμοκρατείας πνευματικῆς ἀρχῆς, ἀνάγκη νά συμπληρωθῇ τὸ ἔργον τῶν ἀνδρῶν τοῦ μεγάλου ἀπὸ τοῦ 1453 ἀρξαμένου καὶ διὰ τῶν ἀνδρῶν τῆς περιόδου 1821 — 29 γιγαντωθέντος καὶ νῦν εἰς πέρασ πλησιάζοντος ἀγῶνος. Ἡ συμπλήρωσις αὕτη εἶναι ἔργον τῆς νῦν θαυματουργοῦσης ἐπὶ ἐννέα συναπτὰ ἔτη ἀλλκῆς τῆς ἐλληνικῆς νεότητος. Περὶ τῆς ἀλλκῆς ταύτης πρὸ δύο περίπου χιλιετηρίδων ὁ μέγας τῆς Χαιρωνείας φιλόσοφος ἀπεφῆνατο ὅτι «ἐστὶν ἀπροσμάχητος ἐνὶ χρωμένῃ κόσμῳ καὶ μιᾷ τυγχάνουσα συντάξεως καὶ ἡγεμόνος ἔχοντος νοῦν». Καὶ νῦν δυνάμεθα νά ἀναφωνήσωμεν πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ τε εἰπόντος ταῦτα μεγάλου Ἑλλήνου φιλοσόφου ὡς καὶ πρὸς τὰς ψυχὰς πάντων τῶν ἀπὸ τοῦ ἀοράτου κόσμου, ἀπὸ τοῦ πανθέου τῆς ἱστορίας, ἐπὶ τὰ ἔργα τῆς παρούσης ἐλληνικῆς γενεᾶς γηθοσύνως βλέπόντων καὶ ἐπὶ τῇ ἐνδόξῳ καὶ εὐδαίμονι αὐτοῖς ὑπὸ τῶν ἀπογόνων ἦττη αὐτῶν εὐφραϊνομένων καὶ ὑπερηφανουμένων μεγάλων Ἑλλήνων τοῦ παρελθόντος: ὅτι νῦν ἡ Ἑλλάς τυγχάνουσα ἐνὸς κόσμου καὶ μιᾷ συντάξεως καὶ ἡγεμόνος ἔχοντος οὐ μόνον νοῦν, ἀλλὰ καὶ θέλησιν κραταίαν, ἐκ τῆς ἐνιαΐας συνειδήσεως τοῦ ὅλου ἐλληνικοῦ προερχομένην, καὶ κλησὶν ἐν ἑαυτῷ ἰσχυρῶς αἰσθανομένου πρὸς τὸ ἐπιστέψαι τὸ ἔργον ἡρώων τῶν ἀπ' αἰῶνων ἐθνικῶν ἀγῶνων, μέλλει ὀσονούπω μετ' ἀπροσμάχητου ἀλλκῆς νά ἐπιτελέσῃ τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἐνότητά, ἵνα ἔπειτα ἀφοσιωθῇ εἰς τὸ ἔργον τῆς πνευματικῆς κατακτῆσεως καὶ κυριαρχίας τῆς Ἀνατολῆς, συμφώνως πρὸς τὸν μέγαν ἐν τῇ ἡθικῇ τάξει τοῦ κόσμου προορισμόν, ὃν ὁ τοῦ κόσμου δημιουργὸς καὶ κοσμητῶρ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ προώρισεν εἰς τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων.

